

TARTU ÜLIKOOL

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Arheoloogia osakond

Peeter Toomas Tael

SAABLID EESTI MUUSEUMITE KOGUDES

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Andres Tvauri

Tartu 2023

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	3
1. KESK- JA UUSAEGSED SAABLID EESTI MUUSEUMITE KOGUDES.....	6
1.1. KESKAEGSED SAABLID	6
1.2. UUSAEGSED SAABLID.....	7
2. EESTI MAAVÄE SAABLID	12
3. SAABLILE SARNASED KÕVERAD MÕÕGAD EESTI MUUSEUMITE KOGUDES.....	15
3.1. LÄHIS-IDA KÕVERAD MÕÕGAD	15
3.1.1. <i>JATAGANID</i>	15
3.1.2. <i>ŠAMŠIRID</i>	16
3.2. KAUKAASIA PÄRASED KÕVERAD MÕÕGAD	18
3.2.1. <i>BEBUT</i>	18
3.2.2. <i>ŠAŠKA</i>	19
4. ARUTLUS	22
4.1. KUIDAS ON SAABLID JÕUDNUD EESTI MUUSEUMITE KOGUDESSE	29
KOKKUVÕTE.....	32
KASUTATUD KÄSIKIRJAD JA KIRJANDUS	34
SUMMARY:.....	36
SABRES IN ESTONIAN MUSEUMS.....	36
LISA 1: KATALOOG SAABLITEST EESTI MUUSEUMITE KOGUDES.....	39
LISA 2: PILDID.....	58

Sissejuhatus

Saabel on idamaine kõver mõõk, mida oleme 21. sajandil harjunud nägema paraadmundrite juures. Silmatorkava välimusega kumer ning üheteraline mõõk levis Eesti aladel juba 14.–15. sajandil. Paljud saablid on aja jooksul erinevaid teid pidi jõudnud muuseumitesse, kus neid hoiustatakse ja eksponeeritakse. Teema valik tuleneb minu isiklikust soovist saada teada kui palju saableid on Eesti muuseumite kogudes ning kuidas need sinna jõudsid. Toetudes Eesti muuseumite infosüsteemile (edaspidi: MUIS) leidsin saableid 18 muuseumist. Enamus Eesti muuseumite kogudes leiduvaid saableid on valmistatud 19. ja 20. sajandil.

Töö eesmärk on koostada kataloog Eesti muuseumite kogudes leiduvatest saablitest ning anda põhjalikum ülevaade kõige enam levinud mudelist. Töös proovin leida vastust küsimusele, kuidas need mõõgad Eestisse ja muuseumitesse jõudsid. Varasemalt on saableid põhjalikumalt uurinud Kaarel Nõmmela, kes analüüsis enda 2020. aastal kaitstud magistritöös 14 saablit, mis olid dateeritud 13.–17. sajandisse (Nõmmela 2020). Erinevalt varasemast olen oma töös koostanud saablitest põhjalikuma kataloog ning keskendun rohkem mõõkade päritolule ja sellele, kuidas need jõudsid muuseumitesse.

Eesti muuseumite kogudes on hoiustatud kaks keskaegset terviklikku saablit, mida on varasemalt analüüsinud enda magistritöös Kaarel Nõmmela (Nõmmela 2020, 44–49). Töös vaatan Nõmmela dateeringud üle ning toetudes tüpoloogiale määrän mõõga oletatava valmistusaja ning päritoluma. Uusaegsetest saablitest on Eesti muuseumite kogudes kõige rohkem Vene keiserlikus armees kasutatud mõõkasid. Töös toon välja, milliseid Vene armee saabli mudeleid on Eesti muuseumites kõige rohkem. Mõõkade dateerimisel lähtun mudelite tootmisajast. Vene mõõkade analüüsimisel jaotan mõõgad toetudes Aleksander Kulinski tüpoloogiale (Кулинский 2001) kergeratsaväe, ratsaväe ja jalaväe saabliteks. Traguni ehk kergeratsaväe saablite puhul jaotan mõõgad omakorda allohvitseri ja sõduri ning ohvitseri saabliteks. Lisaks annan uusaegsete saablite juures lühikese ülevaate Tallinna Linnamuuseumis hoiustatud Mustpeade vennaskonna kogu saablitest ning analüüsin Virumaa muuseumis hoiustatud ainulaadset Türgi saablit. Eesti maaväe saablite juures keskendun eelkõige ohvitseride mõõkadele, mis jaotan vastavalt

kaitsekorvil kujutatule kolmeks: Eesti vapiga, Tallinna vapiga ning vapita saablid. Mõõkade dateerimisel toetun säilinud kirjavahetusele ajavahemikul 1923–1940 Sõjaväe Varustusvalitsuse ja välismaa tehaste vahel (RA, ERA.498.7.145). Töös kirjeldan veel Lähis-Ida päritolu ja Kaukaasia päraseid kõveraid mõõkasid, mis on ekslikult MUISis või muuseumite kogudes määratud saabliteks. Lähis-Ida päritolu mõõkadest analüüsin jatagane ja šamšire ning Kaukaasia pärastest mõõkadest bebuti ja šaškat. Sarnaselt saablitele toetun dateerimisel tüpoloogiale ja mudelite tootmisajale. Terviklikuma pildi saamiseks koostasin kataloogi, kus on välja toodud saabli dateering, muuseum, kus mõök on hoiustatud, museaali number, pikkus, tulmelegend ning päritolumaa

Keskaegsete mõõkade dateerimisel toetun Volodimir Prokopenko 15.–17. sajandi Ida-Euroopa mõõkade kaitseraudade tüpoloogiale (Прокопенко 2020) ning Jeffrey Rossi ülevaatele 16.–18. sajandi kaitsekorvidega mõõkadest (Ross 2021). Uusaegsete mõõkade tootmisaja määramisel toetun Aleksander Kulinski ülevaadetele Vene armees kasutatud mõõkadest (Кулинский 2001). Eesti maaväes kasutatud ohvitseride saablite dateerimisel toetun kirjavahetustele. Lähis-Ida kõveratest mõõkadest ülevaate andmiseks kasutan Amilia Becirovic-Lukarancnini doktoritööd Bosnia ja Hertsegovina muuseumite kogudes hoiustatud jataganidest (Becirovic-Lukaracnin 2022) ning Dimtri Miloserdovi šamširide tüpoloogiat (Милосердов 2016). Kaukaasia pärastest mõõkadest ülevaate andmisel toetun Aleksander Kulinski kirjeldusele bebutidest (Кулинский 2000, 220) ja Ruslan Urazbakthini analüüsile 19.–20. sajandi šaškadest (Urazbakthin 2018). Lisaks kasutan peatükkides üldajaloolisi teoseid ajaloolisi konteksti andmiseks.

Töö jaotub neljaks osaks. Esimeses kolmes peatükis analüüsin Eesti muuseumite kogudes hoiustatud saableid ja kõveraid mõõkasid. Esmalt antakse ülevaade kesk- ja uusaegsetest saablitest. Uusaegsete saablite puhul keskendun kõige enam levinud mudelitele. Järgmises peatükis käsitlen Eesti maaväes kasutatud ohvitseride saableid. Kolmandas peatükis annan ülevaade Lähis-Ida päritolu ning Kaukaasia pärastest kõveratest mõõkadest. Töö neljandas osas arutlen selle üle, kuidas saablid võisid Eestisse ning muuseumitesse jõuda.

Soovin tänada enda töö juhendajat Andres Tvaurit õpetussõnade ja toetuse eest. Lisaks avaldan tänu kõikidele abivalmis Eesti muuseumitöötajatele ja koguhoidjatele, kellega puutusin kokku muuseumite kogusid külastades.

1. Kesk- ja uusaegsed saablid Eesti muuseumite kogudes

Saablid tõid Euroopasse avarid 6. sajandil, kuid need mõõgad kadusid juba 7. sajandi teisel poolel seoses avaride järjestikuste kaotustega. Kuni 14. sajandini pole Euroopas võimalik vaadelda laialdast saablite levikut. Mõõk levis 9. sajandil ungarlastega asustatud alal. Saablite menu mõjutas see, et Euroopas hakati senisest rohkem tähelepanu pöörama kaitserüüde täiustamisele, kuid saabel on tõhusam kergemate kaitserüüde vastu. Pärast türklaste ja ungarlaste sõjaretki 14. ja 15. sajandil hakkas saabel Euroopas järjest rohkem levima ning juba 17. sajandiks oli tegu tüüpilise ratsaväe mõõgaga Ida-Euroopas (Mäesalu 2017, 1–2).

1.1. Keskaegsed saablid

Kõige varajasem Eestis leitud saabli osa on ajandatud 14. sajandisse ning see on hoiul Tartu Linnamuuseumis. Kaitserauda on seostatud Kuldsed Hordi mõjuvõimu laienemisega Venemaal (Nõmmela 2020, 47). Terviklikumad saableid on Eesti muuseumite kogudes alates 16. sajandist. Tõenäoliselt on need seotud ajaga, mil Euroopas üldiselt hakati loobuma täis- ja poolraudrüüdest (Mäesalu 2004, 238) ja saablid muutusid sellega tõhusamaks ja neid hakati sellepärast ka laialdasemalt kasutama. Eesti muuseumite kogudes on kaks terviklikku saablit, mis on valmistatud keskajal. Mõlemaid saableid on oma magistritöös analüüsinud ka Kaarel Nõmmela (Nõmmela 2020, 44–46).

Eesti Rahva Muuseumis (edaspidi: ERM) on hoiustatud saabel, mis leiti 1911. aastal Karksist (pilt 1). Mõõga kogupikkus on 54,5 cm, kuid teramiku ots on murdunud. Nõmmela on dateerinud saabli 16. sajandisse, määramisel on ta toetunud Oleg Dvuretšenski kirjeldustele ühe varajase saabli kohta (Nõmmela 2020, 44–45). Volodimir Prokopenko on ühes artiklis käsitlenud 15.–17. sajandi Ida-Euroopa saablite kaitseraudasid. ERMis hoiustatud saablil on ristikujuuline kaitseraud, mille otstes on nupukused, mis eristavad teda teistest Prokopenko poolt välja toodud saablitest. Väga algelisi selliseid vorme on 16. sajandil valmistatud Ungaris (Прокопенко, 2020, 72 ja

74). Tulenevalt ERMi saabli kaitseraua nuppude kujust täpsustan Nõmmela dateeringut ja pean tõenäoliseks, et ERMi saabel on valmistatud 16. sajandi keskpaigas.

Eesti Ajaloomuuseumis on 1950. aastal Pärnumaalt Saarde kihelkonnast leitud saabel (pilt 2). Kuigi uuritava relval on teramikust suurem osa ära murdunud on säilinud kaitseraud ning käepidemele kinnituv käekaitse. MUISis on Saarde saabel dateeritud 16. sajandi I poolde. Kaarel Nõmmela pole selle dateeringuga nõustunud. Toetudes Oakeshotti tüpoloogiale Saksa saablite kohta (Oakeshott 1980, 155 jn. 67) ning Rakvere linnuselt leitud analoogilise relva käepideme osadele, dateeris Nõmmela saabli 16. sajandi teise poolde (Nõmmela 2020, 45). Ta leiab, et see saabel on tõenäoliselt seotud Poola-Leedu vägedega, kelle käes oli Rakvere linnus 1602.–1605. aastal (Nõmmela 2020, 48). Saardest leitud saabli käepideme ning kaitserauale sarnased detailid on nähtavad juba 15. sajandi lõpus ja 16. sajandi alguse Ungari *schivona*-tüüpi mõõkade juures (Ross 2021, 81). Detaile võidi selles piirkonnas üle kanda ka saablitele. Ma ei nõustu Kaarel Nõmmela dateeringuga ning lähtudes Saarde saablile iseloomulike detailide varajasemale levikule pean tõenäoliseks, et saabel on valmistatud 16. sajandi esimesel poolel.

1.2. Uusaegsed saablid

Kõikidest Eesti muuseumites hoiustatud saablitest on enamus valmistatud uusajal Venemaal. Tänapäeva Venemaa aladele töid saablid erinevad rändrahvad. Kiievi-Vene suurvürstiriik oli 10.–13. sajandi vahel sõjas mitme erineva rändrahvaga, kelle relvastusse kuulus saabel, mis muutus populaarsemaks Moskva suurvürstiriigi ajal, saades 15.–16. sajandil peamiseks ratsaväe relvaks riigis. Lisaks levis mõök koos suurvürstiriigi laienemisega naaberladele (Mäesalu 2017, 2). Eesti muuseumite kogudes hoiustatud Venemaalt pärit saablit on valmistatud alates 18. sajandi lõpust. Valdavalt on need toodetud Zlaotusti relvatehases, kuid kõrgema astme sõjaväelastele mõeldud mõõgad võivad olla valmistatud Saksamaal. Valdavalt on Venemaalt pärinevad saablid kuulunud kergeratsaväe ehk traguni relvastusse. Sellest tulenevalt keskendun peatükis rohkem nende mudelite kirjeldusele. Lühidalt mainitakse ära teiste väeosade kõige sagedamini

esinevad mudelid. Mõõkade dateerimisel toon välja ajavahemikud, millal mõõkasid valmistati.

Lähtudes MUISist ja kohapeal kogutud andmetest on Eesti muuseumite kogudes Vene armee relvastusse kuulunud mõõkadest kõige rohkem traguni ehk kergeratsaväelase saableid, mida valmistati ajavahemikus 1881–1917 (pilt 3) (Кулинский 2001, 151). Mõõkasid on võimalik jaotada välimuse ja mõõtmete järgi ohvitseri ja allohvitseri ning sõdurite mõõkadeks. Viimaste saabli teramiku pikkus on 87 cm, laius 3,3 cm ja mõõga üldpikkus 105 cm (Urazbakthin 2018, 138). Mõõgal puuduvad graveeritud kaunistused. Eesti muuseumite kogudes on vähemalt 12 madalama astme traguni saablit. Eraldi tasub välja tuua Mahtra Talurahvamuuseumis hoiustatud mõõk, mille tupele on lisatud piik (pilt 4), selliseid saableid toodeti ajavahemikus 1881–1888 (Кулинский 2001, 152).

Traguniohvitseride saableid saab jaotada vastavalt tootmisaja järgi. Kõige varajasemad toodeti ajavahemikus 1881–1909 (Urazbakthin 2018, 139). Varajased traguniohvitseri saablid on välimuselt sarnased sõdurite saablitele, kuid eristuvad mõõtmetelt. Teramiku pikkus on ohvitseri saablil 81 cm, laius 2,3 cm ning mõõga üldpikkus 89 cm (Urazbakthin 2018, 139). Lisaks on Eesti muuseumite kogudes arvukalt traguni ohvitseri saableid, mis on toodetud ajavahemikus 1909–1917 (Кулинский 2001, 156). Kuigi mudel on mõõtetemelt sarnane eelnevale on mõõga käepidemele lisatud graveeringuid kaunistuseks ning mõõganupule on graveeritud valitseja monogramm, kelle ajal sai mõõga kandja endale esimese kõrgema auastme (Кулинский 2001, 156). Kõige rohkem on muuseumite kogudes Nikolai II monogrammiga saableid (pilt 5). Virumaa Muuseumis relvakogus on hoiustatud ainukene Aleksander III monogrammiga traguni ohvitseri saabel (pilt 6). Kuigi tegu on teistsuguse mudeliga, algas mõõkadele valitsejate monogrammide lisamine 1909. aastal. Aleksander III ja Nikolai II monogrammiga saablite kõrval on veel lisaks mõõkasid, millel puuduvad valitsejate monogrammiga graveeringud. Eesti muuseumite kogudes on hoiustatud ka Vene erinevate väeosade ohvitseride paraadmundri juurde kuulunud saableid, mis eristusid 1881. aasta sõduri ja alamohvitseri mõõkadest mõõgatupe kuju, materjali ning mõõtmete poolest (Кулинский 2001, 140–141). Hilisemate ohvitseri mõõkade vähesem hulk võib olla seotud Esimesest maailmasõjast tulenvate tarneraskustega Uuralitest Zlaotustist Eestisse. Tõenäoliselt ei olnud

graveeringuteta ning aastatel 1913–1917 väljastatud mõõgad, erinevalt valitseja monogrammi graveeringuga saablitest, seotud kindla isikuga. Nikolai II monogrammi graveeringutega mõõkade suurem osakaal võrreldes Aleksander III monogrammiga saablitega on arvatavasti seotud Eesti soost ohvitseride arvu kasvuga 20. sajandi alguses (Vahtre 2020, 72).

Kõige vanemad traguni saablid on hoiustatud Narva ja Järvamaa Muuseumi kogudes ning need on määratud 18. sajandi lõppu. Narva Muuseumi kergeratsaväe saabel on MUISi andmetel 1798. aasta kergeratsaväe mudel, mis on vähetõenäoline. Saabli kaitseraua eenduv ots on sirge (pilt 7) ega paindu teramiku poole sarnaselt 1798. aasta mudelile. Lisaks puudub mõõga tupe otsast laiend, mis on nähtav 1798. aasta kergeratsaväe ohvitseri saabli mudelil (vt Кулинский 2001, 98–99). Leian, et Narva Muuseumi saabel sarnaneb väliselt rohkem kergeratsaväe ohvitseri saabliga, mida kasutati ajavahemikus 1750–1775 (vt Кулинский 2001, 98–99) ning sellest lähtuvalt dateerin mõõga sellesse ajavahemikku. Järvamaa Muuseumis hoiustatud saabel sarnaneb oma kaitseraua kujult 1798. aasta mudelile (pilt 8), mis oli kasutusel kuni 1812. aastani (Кулинский 2001, 102). Viimane traguni saabel on hoiustatud Järvamaa Muuseumi ajalookogus. Mõõk leiti 1958. aastal Koigis marjarõõsaste kaevamise käigus. Saablil puudub käepide ja suurem osa teramikust on murdunud. Mõõgast on säilinud kaitseraud, käekaitse ja mõõganupp, mis on sarnased traguni saabliga, mis oli kasutusel ajavahemikus 1841–1881 (vt Кулинский 2001, 123–124). Pean tõenäoliseks, et Koigist leitud saabel pärineb mainitud ajavahemikust.

Ratsaväe saablitest on Eesti muuseumite kogudes kõige rohkem ohvitseri saableid, mis võeti kasutusele 1827. aastal ning kuulusid lahingurelvastusse kuni 1881. aastani, peale, mida neid kasutati esindusmõõkadena kuni 1917. aastani (Кулинский 2001, 115–116). Lisaks on Eesti muuseumite kogudes hoiustatud Vene ratsaväes 1826. aastal kasutusele võetud saableid, millel alates 1881. aastast oli ainult esinduslikfunktsioon kuni esimese maailmasõja lõpuni. (Кулинский 2001, 119–121).

Vene jalaväe saableid on võrreldes ratsaväe ja traguni saablitega Eesti muuseumite kogudes tunduvalt vähem. Muuseumite kogudes on hoiustatud 1807–1817, 1826–1881 ning 1855–1863 kasutusel olnud saableid (vt. Кулинский 2001 114, 126, 184)

Vene keisririigi saableid leidub lisaks Mustpeade vennaskonna kogus. Mustpeade relvastatud üksused loodi arvatavasti 16. sajandi esimesel poolel (Kreem, Oolup 1999, 19). Esialgu kuulus relvastusse rataslukuga püstol ja mõõk, mis on nähtavad lahingus langenud mustpeadele pühendatud epitaafil (Kreem, Oolup 1999, 19). Ratsasalgal oli peamiselt siiski esindusfunktsioon ning rohkem võis neid näha erinevatel tseremooniatel kui lahinguväljal. Üksus hakkas silma paistma eelkõige enda vormiriietuse poolest (Laur 2003, 131). Mustpeade sõjaline organisatsioon likvideeriti 1887. aastal (Kreem, Oolup 1999, 40). Aasta enne organisatsiooni likvideerimist tehtud pildil (pilt 11) oli saabel veel endiselt paraadvormi osa. Mustpeade saablid moodustavad eraldi kogu Tallinna Linnamuuseumis, kus on hoiustatud kergeratsaväe ja ratsaväe saablid. Kuigi samasugused saablid olid samal ajal kasutusel ka Vene armees eristuvad Mustpeade vennaskonna mõõgad selle poolest, et enamuse on toodetud Saksamaal Solingenis. Kõige rohkem on Mustpeade vennaskonna kogus 1827. aastal kasutusele võetud ratsaväe saableid, mis Vene keisririigi relvastuses püsis kuni 19. sajandi lõpuni (Кулинский 2001, 121). Tallinna Linnamuuseumi Mustpeade kogus on hoiustatud lisaks kergeratsaväe ohvitseri saableid, mida hakati valmistama 1826. aastal, ning kaks kergeratsaväe sõduri või alamohvitseri mõõka, mis võeti kasutusele 1841. aastal. Lähtudes Mustpeade vennaskonna kogus olevatest saablitest võib oletada, et saabel sai domineerivaks relvaks Mustpeade ratsasalga üksuses 19. sajandil ning püsis relvastuses kuni vennaskonna tegevuse lõpetamiseni sajandi lõpus.

Eesti muuseumite kogudes on lisaks Venemaal valmistatud saablitele veel Saksamaa, Austria-Ungari, Inglismaa, Preisimaa, Baieri, Hollandi, Hiina ja Türgi päritolu mõõkasid. Türgi päritolu saabli näol on tegu ainukese Lähis-Ida saabluga, mis on hoiustatud Eesti muuseumite kogudes. Mõõga teramikul on kujutatud islami ornamentika (pilt 12). Mõõgal puudub käepide ning kaitseraud (pilt 13). Saabli teramiku pikkus on 77 cm ning kogu mõõk 88,5 cm pikk. MUISis on mõõk dateeritud ajavahemikku 1780–1820. Kuna teistes Lähis-Ida riikides levisid teistsugused kõverad mõõgad (v.t peatükk 3.1.) on antud

mõõk Türgi päritolu. Tõenäoliselt on Virumaa muuseumis hoiustatud Türgi saabel seotud sultan Selim III (1761–1808) või Mahmud II (1808–1839) aegsete sõjaväe reformidega. Selim III ajal algas tihedam koostöö lääneriikidega ning nii varustust kui ka spetsialiste imporditi Inglismaalt, Prantsusmaalt ja Rootsist (Shaw 1966, 9). Selim III vastloodud armee kõrval tegutsesid edasi janitšarid, kes keeldusid uusi reforme vastu võtmast. Selim III järel võimule tulnud Mahmud II kuulutas 1826. aastal janitšaridele sõja, mille tulemusena kõik janitšarid tapeti. Mahmud II ajal jätkus armee reformimine, mida iseloomustab see, et 1828–1829 toimunud Vene-Türgi sõjas kasutasid türklased väidetavalt inglise mõõkasid (Şahin, Keleş 2019, 5–6). Ma ei nõustu MUISis välja toodud dateeringuga. Tuginedes Mahmud II sõjaväe reformidega kaasnenud saabli laialdasemale kasutuselevõtule pean tõenäoliseks, et Virumaa Muuseumi saabel on pärit pigem 19. sajandi keskpaigast. Saabel võib olla toodud Eestisse trofeena Vene-Türgi sõjas osalenud sõdurite poolt. Siiski pean tõenäoliseks, et tegu võib olla ka kuskilt suveniirina soetatud saabliga. Lähtun selles, et tegu on ainukese Türgi päritolu saabliga Eesti muuseumite kogudes.

2. Eesti maaväe saablid

Eeldused Eesti sõjaväe loomiseks said alguse 1915. ja 1916. aastal, mil juhtivad Eesti poliitikut tõstatasid korduvalt Vene sõjaväe ametnikele küsimust Eesti rahvusväeosade asutamise kohta (Kurvits 2015, 61). Rahvuslike väeosade loomiseni jõuti 1917. aastal kasutades ära Veebruarirevolutsiooni järgselt tekkinud soodsat poliitilist olukorda. Pärast Veebruarirevolutsiooni loodi rahvusarmeede kõrval veel erinevaid sõjaväelisi institutsioone, mille ühine eesmärk oli eesti sõdurite koju tagasi toomine (Kurvits 2015, 62–63). Esimese maailmasõja ajal tehtud sammud võimaldasid koondada kodumaale suure osa Vene armees sõdivatest eesti sõduritest (Karjahärm 2010, 422). Rahvusväeosades kasutati peatükis 1.2. käsitletud Vene tsaariarmee saableid. 1918. aasta Saksa okupatsiooni ajal sai Eesti rahvusväeosa toimida vaid mõni nädal kuni nende tegevus lõpetati ja varustus võeti üle (Karjahärm 2010, 433). Tõenäoliselt viidi saablid koos teiste konfiskeeritud relvadega Saksamaale (Vahtre 2020, 219).

Pärast Saksa okupatsiooni lõppu 1918. aasta novembris alustati kohe Eesti riigikaitse ülesehitamisega. Johan Pitka kuulutas 11. novembril välja Kaitseliidu ning mõned päevad hiljem otsustas Ajutine Valitsus Eesti Rahvaväe kokku kutsuda (Vahtre 2020 166, 168–170). Vabadussõja eel oli Rahvaväe varustuses 1772 mõõka ja saablit (Vahtre 2020, 219). Kuna laskemoona võeti Vene armee ladudest (Rosenthal 2008, 140) ning suur osa sõdureid olid sõdinud Vene armees pean tõenäoliseks, et saablid, mida Vabadussõja alguses kasutati, olid Venemaal toodetud. Kindlasti on mõõkade vähese hulga taga vahepealne Saksa okupatsioon, mille käigus relvad konfiskeeriti ja minema viidi. Arvestades Eesti sõjaväe suurust valitses sarnaselt kõikidele teistele valdkondadele puudus ka mõõkadest ja saablitest. Sõja alguses tegeleti arusaadavalt olulisemate asjade nagu näiteks riiete ja tulirelvade hankimisega (Vahtre 2020, 223–224).

Tõenäoliselt kasutati Vene päritolu saableid Eesti sõjaväes veel pärast Vabadussõda. Kindlasti oli saablil oluline tähtsus, sest seda on mainitud ka 1921. aasta sõjaväe vormi kavandis (Kraft 2019, 117). 1923. aastal alustati Eesti ohvitserkonna saabli väljatöötamisega (RA, ERA. 498.7.145. 1, 11). Sõjaministeeriumi alluvuses olnud sõjariistade osakond pidas selle raames aktiivset kirjavahetust Inglismaal Briminghamis

asuva J. R. Gaunt & Son ja Saksamaal Solingenis asuva Carl Eickhorni tehase esindajatega. Valik osutus Saksamaa relvatootja kasuks. Kirjavahetuses peegelduvad planeeritud mõõga esialgsed kavandid. Joonistel on mõõga korvil vapp, mille osad elemendid sarnanevad Tallinna vapiga. Viimastest on ainukesena säilinud joonised. Ainukesena on leitavad kavandid esialgsetest planeeritud saablitest. Kirjavahetustest peegeldub, et sooviti tellida lisaks veel vapita ning ka Eesti vapi kujutisega mõõkasid (RA, ERA.498.7.145. 1, 76). 1924. aasta lõpus otsustati tellida Carl Eickhorni tehasest 35 saablit, mille kaitsekorvil puudus vapp (RA, ERA.498.7.145.1, 105). Tõenäoliselt oli sellise otsuse taga soov relvad võimalikult kiiresti kätte saada, sest vapi valmistamine võttis tehasel kaks nädalat lisaks aega (RA, ERA. 498.7.145, 1. 15). Tulenevalt Sõjaministeeriumi eelarve kärpest pidid tellitud mõõkade eest ohvitserid ise tasuma (RA, ERA.498.7.145, 1. 110). Hange ei puudutanud mereväge, kes võttis 1923. aastal vastu otsuse valmistada eraldi sirged ohvitserimõõgad (RA, ERA.498.7.146. 1, 3).

Kõige unikaalsemad Eesti sõjaväe ohvitseri saablite kaitsekorvil on kujutatud Tallinna vapp (pilt 14). Selliste mõõkade puhul esineb nii Alexander Coppeli kui ka Carl Eickhorni tehases valmistatud mõõkasid. Kuna 1924. aastal kinnitas sõjanõukogu maaväe terarelvade kirjelduse ning ohvitserimõõga kaitsekorvil pidi kirjelduse järgi olema Eesti Vabariigi vapp (RA, ERA.498.7.146. 1, 90), pean tõenäoliseks, et mõõgad on seotud 1923. aasta ohvitserimõõkade hangetega ning tegu on arvatavasti tehasest tellitud näidistega. Lisaks on Eesti Ajaloomuuseumi kogudes hoiustatud ohvitserisaabel, mille kaitsekorvil puudub vapp (pilt 15). Mõõk on valmistatud Carl Eickhorni tehases. Ajaloomuuseumis hoiustatud vapita saabel on üks nendest ohvitserimõõkadest, mis telliti 1924. aasta lõpus. Tallinna ja vapita ohvitseri saablite kõrval leidub lisaks Eesti muuseumite kogudes saableid, mille kaitsekorvil on Eesti Vabariigi vapp (pilt 16). Kõik sellised mõõgad on valmistatud Carl Eickhorni tehases Solingenis. Pean tõenäoliseks, et need saablid on valmistatud alates 1925. aastast, sest varem pole Carl Eickhorni tehasest selliseid saableid tellitud.

1923. aastal plaaniti sarnaselt ohvitserimõõkadele hankida Eesti ratsaväele saablid. Viimased pidid välimuselt olema võrreldes ohvitseride mõõkadega tunduvalt lihtsamad, kuid pidid kaaluma ligikaudu 400 grammi rohkem (RA, ERA.498.7.146. 1, 90). Viimane

tulenes sellest, et ratsaväe sõdurile mõeldud mõõk oli ette nähtud lahingus kasutamiseks. Valminud olid joonised (RA, ERA.498.7.146. 1,5) ning kirjavahetusest selgub, et tehastest saadeti ka näidiseid (RA, ERA.498.7.146. 1, 24 ja 1). Siiski otsustati ratsaväe saablite tellimisest loobuda. Tõenäoliselt olid selle taga majanduskriisiga seonduvad eelarve kärped, mida on ka ühes kirjavahetuses mainitud (RA, ERA.498.7.146. 1,110). Eesti muuseumite kogudes pole hoiustatud antud perioodist Eesti kaitseväe ratsaväe sõdurite saableid. Lisaks ei leidu arhiivis ka kirjavahetust, mis peegeldaks, et neid oleks soetatud.

Oluline eeldus Eesti sõjaväe loomiseks oli rahvusväeosade loomine Vene tsaariarmee koosseisus. Toona kasutasid tsaariarmee teenistuses teeninud sõdurid Venemaal Zaloustis toodetud saableid. Viimaseid kasutati ka Vabadussõjas. Iseseisvunud Eesti ratsaväelased jätkasid tõenäoliselt Vene ratsaväe saabli kasutamist, kuid ohvitseridele telliti Saksamaalt uued saablid. Vene armee saablite suur osakaal Eesti muuseumite kogudes tuleneb tõenäoliselt nende kasutamisest ka vabadussõjas ning Eesti maaväe relvastuses.

3. Saablilaadsed kõverad mõõgad Eesti muuseumikogudes

Saablite kõrval esineb Eesti muuseumite kogudes veel peamiselt Lähis-Ida ja Kaukaasia päritolu kõveraid mõõkasid, mida peetakse tihti ekslikult saabliteks. Järgnevalt annan ülevaate Eesti muuseumite kogudes kõige enam levinud kõveratest mõõkadest, nende dateeringutest ja võimalikust päritolust.

3.1. Lähis-Ida kõverad mõõgad

On erinevaid teooriad selle kohta, millal hakkasid kõvera teramikuga mõõgad Lähis-Idas levima. Oletatakse, et kõige varem võisid kõvera teramikuga mõõgad jõuda Lähis-Itta seoses moslemite ekspansiooniga 7. sajandi esimesel poolel (Khorsani 2007, 18). Ollakse veendunud, et pikalt kasutati kõvera teramikuga mõõkate kõrval veel kaheteralisi mõõkasid (Khorsani 2007, 20). Kõvera teramikuga mõõga laialdasemat levikut on autorid seostanud erinevate rahvaste ekspansiooniga Lähis-Itta, mistõttu on pakutud erinevaid dateeringuid 13 kuni 15 sajandini (Khorsani 2007, 20). Lähis-Ida päritolu kõveratest mõõkadest on Eesti muuseumite kogudes šamširid ja jataganid.

3.1.1. Jataganid

Lähis-Ida mõõkadest on Eesti muuseumite kogudes kõige rohkem jatagane. Nendele mõõkadele on iseloomulik pikk ja ettepoole kumer teramik, lühike käepide ning kaitseraua puudumine. Ottomanide ajal janitšaride relvastuses populaarseks saanud mõök on legendi järgi nime saanud 13. sajandil elanud Seljuki impeeriumi armeejuhi Osman Bey ehk Yatagan Baba järgi (Baykara 2017, 1–2). Väidetavalt asutas Yatagan Baba põgenevate Türgi hõimudega tänapäeva Kagu-Türgis asuva Yatagani linna, kus hakati esmalt selliseid mõõkasid tootma (Baykara 2017, 5). Jatagan levis peamiselt Balkani ja Anatoolia poolsaarel.

Eesti muuseumites hoiustatud jataganid on kaunistatud graveeringutega. Näiteks on üks taoline mõök Virumaa muuseumi kogudes (pilt 17), selle teramikule on kuldse värviga

kaunistustena lisatud islami kultuurile omased graveeringud. Kõikide jatagnide käepidemed on tehtud luust, kuid nende kuju varieerub ning neid on võimalik selle põhjal liigitada kaheks lähtuvalt mõõganupu otstest eenduvatest otsatest, ehk „kõrvadest“ (pilt 18). Ühel variandil on kõrvad kitsad või need suisa puuduvad, teisel variandil on kõrvad suured, kas T- või V-kujulised (Becirovic-Lukaracnin 2022, 118). MUISis andmetel on Eesti muuseumite kogudes kokku kaheksa jatagani, kuid Ajaloomuuseumis on üks kirvelaadse mõõga *khopeshi* teramik määratud jataganiks, mistõttu on tegelik number ühe võrra väiksem. Suurte T- või V-kujuliste kõrvadega jatagane on Eesti muuseumis viis ning väiksemate kõrvadega või kõrvadeta kaks.

Suurte T- või V-kujuliste kõrvadega jataganid on dateeritud MUISis 19. sajandisse. Kõikidele Eesti muuseumite jataganidele on teramiku või käepideme kujult võimalik vasteid leida Bosnia ja Hertsegoviina muuseumitest (vt Becirovic-Lukaracnin 2022, 283–731) ning seal on sarnased tüübid dateeritud samuti 19. sajandisse, mistõttu on tõenäoline, et MUISi dateeringud vastavad tõe. Eesti muuseumite kogudes hoiustatud jataganid võivad olla seotud 19. sajandil toimunud Vene-Türgi sõdadega, sel juhul oleks mõõgad trofeed või suveniirid. Kuna jatagane on Eesti muuseumite kogudes küllaltki vähe siis ei ole välistatud, et osad neist võisid kuuluda mõisnike relvakogudesse.

3.1.2. Šamširid

Lähis-Ida kõveratest mõõkadest on Eesti muuseumites veel šamšire, mis on pika kõvera teramikuga mõõgad, millel on lühike käepide. Šamširde kaitseraua kuju varieerub piirkonniti. Oletatakse, et šamširid on Lähis-Ida saablite sajandite pikkune edasi arendus, mis jõudis lõpule Iraani šahh Abbas I (1587–1629) valitsusaja teisel poolel (Khorasani 2007, 21). Mõõkasid on kaitseraua ja käepideme kuju järgi liigitatud Pärsia, India, Türgi, Araabia, Süüria ja Kesk-Aasia tüüpideks (Милосердов 2016, 12). Eesti muuseumite kogudes hoiustatud šamširid on Türgi ja Pärsia pärase käepidemega.

Eesti muuseumite kogudes hoiustatud Türgi päritolu šamširi kaitseraud on valmistatud messingist ning nende otsad on pikad, peeniksed ja eenduvad ning nende otstest on pikliku kujuga kaunistused (pilt 19) vastates nii tüüpilise 18. sajandi Türgi päritolu

šamširi kirjeldusele. Mõõkade käepidemed on ümara otsaga ning kergelt teramiku poole painutatud. Tavapärastelt on türgipäraste šamširide käepidemed valmistatud loomasarvest, mis on poleeritud ning mille värv varieerub helekollasest mustani (Милосердов 2016, 6). Eesti muuseumite kogudes leiduvad türgipäraste šamširide käepide on tumepruun. Lähtudes sellest, et Eesti muuseumite kogudes hoiustatud Türgi päritolu šamširid vastavad mõõga tüüpilise 18. sajandi kirjeldusele (vt Милосердов 2016, 6 ja 7).

Eesti muuseumite kogudes hoiustatud pärsiapärased šamširid on sarnaselt türgi türgipärastele šamširidele valmistatud luust, kuid need on pigem helekollased. Pärsia šamširide kaitseraua otstes on sarnaselt Türgi mõõkadele kaunistused, kuid kaitseraua otsad pole nii eenduvad. Erakordne pärsiapärane šamšir on hoiustatud Eesti Sõjamuuseumis. Mõök, mille kogupikkus on 97 cm, konfiskeeriti 2012. aastal Afganistainis. Mõök on MUISis dateeritud 18. sajandisse. Sama mõõka käsitles pinnapealselt enda magistritöös ka Kaarel Nõmmela, kes dateeris selle samuti 18. sajandisse (Nõmmela 2020, 48). Viimane ei juhtinud tähelepanu šamširi teramikul asetsevatele kolmele araabia keelsele graveeringule, millest kaks paiknevad lähestikku mõõga teramikul (pilt 20) ja üks kaitseraual (pilt 21). Kaitseraual ja teramikul tipu pool paikneval graveeringul on kirjas Iraani šahhi Abbas I nimi. Teramiku kaitseraua poolsel graveeringul on kirjas Assad Allah. Viimast peetakse Pärsia üheks kuulsaks mõõgameistriks, kes legendi kohaselt oli enda sepistatud mõõgaga suutnud purustada Abbas I'le Ottomani sultanilt kingitud kiivri ning tänutäheks oli Abbas loobunud mõõkade maksustamisest (Savory 2012). Vene uurijad ei seosta legendi ühegi konkreetse sepa vaid peavad tõenäoliseks, et „Assad Allahi“ nimega said enda mõõkasid tähistada vaid parimad Pärsia sepad. Nad peavad tõenäoliseks, et tegu on pigem kaubamärgiga, mis hakkas populaarsust koguma 17. sajandi lõpus, mil Lähis-Idast hakati aktiivsemalt Pärsia päritolu teramikke ekspordima. Miloserdovi arvates on selliste graveeringutega mõõgad valmistatud suure tõenäosusega ajavahemikus 18.–19. sajandini (Милосердов 2016, 14). Lähtudes graveeringute dateerignust, Nõmmela arvamusel ja MUISi dateeringust määratakse selle mõõga 18. sajandisse.

Ajavahemikul 1915–1917 kasutas Türkmenistani ratsavägi Pärsia stiilis šamšire (Кулинский 2001, 164), mõõgad võisid sealt levida aegamööda Eestisse, kuid sarnaselt jataganidele pole välistatud, et šamširid jõudsid Eesti aladele Vene-Türgi sõdades osalenud sõdurite abil. Silmatorkava välimusega mõõgad olid arvatavasti suveniirid või trofeed.

3.2. Kaukaasia pärased kõverad mõõgad

Kõverate mõõkade leviku algust Kaukaasias seostatakse kokkupuutega keskaegse Pärsia mõjusfääriga, kuid ei välistata ka kohapealset arengut (Vakhtang 2021, 2). Kaukaasia pärastest kõveratest mõõkadest on Eesti muuseumite kogudes bebutid ja šaškad. Enamus Eesti muuseumite Kaukaasia pärased mõõgad on toodetud Venemaal, sest 19.–20. sajandi jooksul võeti bebutid ja šaškad kasutusele Vene keisririigi sõjaväe relvastusse (Sonoc 2020, 129).

3.2.1. Bebut

Bebut on 1907. aastal esialgu Venemaal sandarmeerijakorpuses kasutusele võetud lühike kõver mõök (Кулинский 2001, 220). Mõõga populaarsus kasvas ning 1909. aastal võeti see kasutusele Venemaa sõjaväe suurtükiväeosades (Кулинский 2001, 220). Bebute kasutati Venemaa armee relvastuses kuni 1917. aastani (Кулинский 2001, 220). Bebut on Kaukaasias populaarse pistoda kinžalli üks alaliik, kuid eristub teistest kõvera teramiku poolest (pilt 22) (Socaci 2019, 1). Pooled Eesti muuseumite kogudes hoiustatud bebuti on määratud kinžallideks.

Tõenäoliselt on kõik Eesti muuseumite bebutid toodetud Venemaal Zlaotusti relvatehases ajavahemikus 1907–1917. Venemaa päritolule viitab osade mõõkade teramikele löödud Zlaotusti relvatehase märgid (pilt 23). Lisaks ei varieeru Eesti muuseumite bebutid mõõtmetel väga palju jäädes vahemikku 58–65 cm. Eesti muuseumite kogudes hoiustatud bebutid võivad olla seotud Vene vägede liikumisega Eesti territooriumil 1910ndatel aastatel.

3.2.2. Šaška

Šaška võeti oletuste kohaselt esmakordselt kasutusele Kaukaasias 18. sajandi alguses. Eesti muuseumite kogudes hoiustatud šaškasid on käepideme kuju järgi võimalik jaotada Kaukaasia ja kasaka mõõkadeks. Kaukaasia šaškade käepidemed on valmistatud enamasti ühest materjalist (puit, sarv, luu või metall) ning kinnituseks on kasutatud kuni kolme neeti (Urazbakhtin 2018, 126–128). Kasaka šaškade käepideme valmistamiseks oli kasutatud puitu, mõõganupp ja ümbris tehti messingist (Urazbakhtin 2018, 131). Kaska šaškad eristuvad Kaukaasia mõõkadest mõõganupu poolest, millele on lisatud auk nõõri kinnituseks (Urazbakhtin 2018, 128). Lisaks on Kaukaasia šaškade mõõganupul sarnaselt jataganile kaks „kõrva“, mida ei esine 20. sajandi kasaka mõõkadel (Кулинский 2001, 165–166).

Kasakad puutusid šaškadega esimest korda kokku Kaukaasia sõjas (1817–1864) (Urazbakhtin 2018, 131) ning 1838. aastal võeti mõõk kasutusele kasakaväeosades (välja arvatud Siberi ja Kaukaasia), kus see püsis väikeste muudatustega 1930ndateni (Кулинский 2001, 147). 19. sajandi teisel poolel kuulus šaška lühikest aega ka suurtüki- ja ratsaväe relvastusse, kuid mõlemas väeosas asendati mõõk 1881. aastal (Кулинский 2001, 150).

Eesti muuseumite kogudes on hoiustatud kaks Kaukaasia päritolu šaškat. Üks mõõk on 100 cm pikk ning oletatud, et valmistatud 19. sajandi teisel poolel Põhja-Kaukaasias käsitööna (pilt 24). Mõõga teramikul puuduvad graveeringud. Mõõga käepide on valmistatud ühest metallist ning mõõganupul on Kaukaasia šaškale iseloomulikud „kõrvad“ ning sellel puudub kasaka šaškale omane nõõri kinnitamiseks mõeldud auk. Mõõga käepide on kujult ja kaunistuste motiivilt sarnane 19. sajandi keskpaiga Kaukaasia šaškale (Urazbakhtin 2018, 129). Käepideme kaunistusmotiivid võisid püsida muutumatuna, mistõttu on tõenäoline, et mõõk võidi valmistada veel 19. sajandi lõpus. MUISis on mõõk dateeritud ajavahemikku 1850–1900. Lähtudes sellest, et motiivid võisid pikalt püsida pean tõenäoliseks, et MUISis määratud dateering on õige.

Teine mõõk on 90 cm pikk ning oletatud, et valmistatud ajavahemikus 1890–1915. Lähtudes MUISi andmetest on šaša teramik valmistatud Venemaal, kuid käepide Kaukaasias. Mõõga teramikule on puntsitud kaks väikest tähte (pilt 25) mis ei viita sellele, et relv oleks valmistatud 20. sajandil Zlaotusti relvatehases, kus teadaolevalt šaškasid toodeti (Кулинский 2001, 165). Sarnase teramikuga mõõgad on dateeritud 19. sajandi keskpaika (Urazbakhtin 2018, 128–129). Siiski pole välistatud, et mõõga teramik on toodetud väljaspool Kaukaasiat, mis ei ole Kaukaasia šaškade puhul erakordne (Urazbakhtin 2018, 130). Mõõga käepide on valmistatud puidust ning mõõganupp metallist. Kuna käepide koosneb kahest erinevast materjalist on tõenäoliselt tegemist pigem hilisema šaškaga, sest 19. sajandi keskpaiga mõõkadel on käepidemed valmistatud ühest materjalist (Urazbakhtin 2018, 128–129). Mõõganupul on Kaukaasia šaškale iseloomulikud „kõrvad“ ja sellel puudub kasaka šaškale omane nõõri kinnitus auk. Lähtudes mõõga käepideme kujust pean tõenäoliseks, et see on käepide on valmistatud Kaukaasias. Lähtudes sellest, et mõõga teramikul puuduvad Zlaotusti relvatehase märgid ning käepide on valmistatud kahest erinevast materjalist pean tõenäoliseks, et mõõk on valmistatud 19. sajandi teisel poolel.

Kaukaasia šaškade kõrval on Eesti muuseumite kogudes erinevaid kasaka šaškade mudeleid. Kõige pikaajalisemalt kasutatud mudel võeti Kasakate kõige madalama astme sõdurite relvastusse 1881. aastal ning see püsis 1930ndateni (Кулинский 2001, 157). Eesti muuseumite kogudes hoiustatud mõõkadele on iseloomulik, et käepidemete teramiku poolsele otsale on puntsitud „1930 г“ ning kirillitsas Zlaotusti tehase märk (pilt 26), millest selgub, et mõõgad on toodetud 1930. aastal. Šaškade puhul on veel erakordne, et mõõganupudel on reljeefse taimeornamendiga ümbritsetud viisnurga, sirbi ja vasara ja viljapeade kujutis ning tähed СССР (pilt 27)

Teine kasaka šaška mudel, mida Eesti muuseumite kogudes on hoiustatud, lisati kasakaohvitseride relvastusse 1881. aastal (Кулинский 2001, 161). Mudelit muudeti 1910. aastal, mil mõõganupule lisati graveeritult valitseja monogramm, kelle valitsusajal mõõga kandja sai aukraadi (Кулинский 2001, 157). Eesti muuseumite kogudes hoiustatud 1881–1910. aasta kasakaohvitseride saablitel puuduvad markeeringud, mistõttu ei saa neid mõõkasid täpsemalt dateerida.

Lisaks on Eesti muuseumite kogudes hoiustatud 1904. aastast kuni 1920ndateni valmistatud kasakate sõdurite šaškasid (Кулинский 2001, 165). Kuigi mudelile peetaks iseloomulikuks väeosale ja relvatehasele viitavaid markeeringuid, puuduvad need kõikidel Eesti muuseumite kogudes hoiustatud mõõkadel. Tegu ei ole haruldusega, sest ka märkideta mõõkasid levis laialdaselt (Кулинский 2001, 165). Lähtuvalt mudeli levikuajast dateerin Eesti muuseumite kogudes hoiustatud 1904–1920ndateni valmistatud kasaka šaška mudeli 20. sajandi esimesse veerandisse.

4. Arutlus

Kõige rohkem saableid ja kõveraid mõõkaid (95) on hoiustatud Eesti Ajaloomuuseumis. Saableid on Eesti Ajaloomuuseumis 85, kuid kuna mõõgad on alles hiljuti MUISi registreeritud ning osa neist on deponeeritud Eesti Sõjumuuseumi- Kindral Laidoneri Muuseumi puudub mul selge ettekujutus, mudelitest, mis Ajaloomuuseumis on hoiustatud. Sõjumuuseumile deponeeritud saablid ja kõverad mõõgad on osa Nõukogude Liidu poolt 1946. aastal konfiskeeritud mõõkadest. Saablite päritolu ja mudeli määramisel toetun MUISi lisatud eseme kirjeldusele. Sellest lähtuvalt on Eesti Ajaloomuuseumis kõige rohkem traguni ohvitseri saableid (14), mida valmistati ajavahemikus 1881–1917, Venemaal Zlaotusti relvatehases. Tõenäoliselt on traguni ohvitseri saableid Eesti Ajaloomuuseumi kogudes veel rohekm. Seitse saablit on MUISis määratud 1881. aasta Vene jalaväehvitseri mudeliks. Mõõgad on valesti määratud, sest 1881. aastal võeti Vene jalaväes kasutusele traguni saablid, mida kasutati kuni 1913. aastani (Кулинский 2001, 130–131). Sellest lähtuvalt pean tõenäoliseks, et Eesti Ajaloomuuseumis on 21 traguni ohvitseri saablit. Lisaks ohvitseri saablitele on Eesti Ajaloomuuseumis kaheksa samal ajal Vene kergeratsaväe allohvitseridele ja sõduritele toodetud saabli mudelit. Venemaal toodetud traguni saablitest on Eesti Ajaloomuuseumi kogudes veel neli ajavahemikus 1809–1817 toodetud saablit, kolm 1827–1917 kasutuses olnud saablit ja üks 1798–1812 kasutusel olnud saabel. Lisaks Venemaal toodetud kergeratsaväe mõõkadele on Eesti Ajaloomuuseumis hoiustatud üks Baieri kuningriigi saabel, mille tootmisega alustati 1788. aastal. Kergeratsaväe saablite kõrval on Eesti ajaloomuuseumis veel arvukalt ratsaväe saableid, millest kõige rohkem (kolm) on ajavahemikus 1817–1827 valmistatud Vene armees kasutusel olnud saablid. Lisaks on Eesti ajaloomuuseumis kaks ratsaväe saablit, mille tootmisega alustati 1827. aastal ning mis püsis relvastuses 1881. aastani. Nõukogude Liidus toodetud saablitest on Ajaloomuuseumi kogudes üks 1940. aasta ratsaväe saabel. Venemaal toodetud ratsaväe saablite kõrval on Ajaloomuuseumi kogus kolm Austria-Ungari ratsaväe saablit, millest üks on valmistatud 1750. aastal ja ülejäänud, mille tootmisega alustati 1869. aastal. Lisaks on Eesti Ajaloomuuseumis üks Preisi kuningriigi ratsaväe saabel, mida hakati tootma alates 1852. aastast. Jalaväe saablitest on Eesti Ajaloomuuseumis hoiustatud viis Vene armees kasutusel olnud saablit. Kaks saablit kuulusid relvastusse 1855–1863 ja ülejäänud 1826–1881. Lisaks on

muuseumis Hollandi 19. sajandi keskele dateeritud saabel. Mereväe saablitest on Eesti Ajaloomuuseumis kaks Venemaal valmistatud 19. sajandi alguses toodetud ohvitseri saablit. Muuseumis on lisaks hoiustatud seitse Eesti ohvitseri saablit, kuid detailine museaali kirjeldus on vaid kahel mõõgal. Ühel ohvitseri saabli korvil on kujutatud Tallinna vappi ning teise korv on tühi. Viimane võib olla seotud 1924. aastal tellitud 40 saabliga. Eesti Ajaloomuuseumis on hoiustatud neli šamširi, millest kolm on Pärsia pärase ning üks Türgi päritolu kaitserauaga. Lisaks on Ajaloomuuseumis kuus jatagani, millest viiel on suured T- või V-kujuliste „kõrvad“ ning ühel kitsad või olematud.

Tallinna Linnamuuseumis on hoiustatud 62 saablit, millest 32 mõõka moodustavad Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu, mis sisaldab 19. sajandil Vene armees kasutusel olnud traguni ja ratsaväe ohvitseride ning allohvitseride ja sõdurite saableid. Mustpeade Vennaskonna kogu traguni ja ratsaväe saablitele lisaks on Tallinna Linnamuuseumis hoiustatud veel kaheksa traguni saablit. Neli ohvitseri saablit on toodetud ajavahemikus 1881–1917, kahel mõõgal on sealjuures Nikolai II monogramm. Samast ajavahemikust pärineb lisaks allohvitseri või sõduri saabel. Muuseumis on lisaks hoiustatud kaks kergeratsaväelase saablit, mida valmistati ajavahemikus 1809–1817. Vene Ratsaväe saablitest on Tallinna Linnamuuseumis kaks ohvitseri saablit, mis olid Vene armees kasutusel ajavahemikus 1827–1917 ning kaks ratsaväe saablit, mis kuulus relvastusse 1817–1827. Venemaal valmistatud mõõkadest on Tallinna Linnamuuseumis lisaks kaks mereväe ohvitseri mõõka, mida toodeti 1811–1855. Venemaal toodetud saablite kõrval on Tallinna Linnamuuseumis kolm saablit, mis on valmistatud Saksamaal 19. sajandi lõpus. Tõenäoliselt on samal sajandil toodetud veel kuus saablit, mis on valmistatud Austria-Ungaris, Inglismaal ja Poola-Leedus. Lisaks on muuseumis kuus saablit, mis on valmistatud tõenäoliselt 19. sajandi esimesel pool, Austria-Ungaris, Inglismaal ja Poola-Leedus. Saablitele lisaks on Tallinna Linnamuuseumis hoiustatud neli šaškat, millest kolm on valmistatud 19. sajandil Kaukaasias ning üks 1930ndatel Nõukogude Liidus. Kaukaasiapärastest mõõkadest on Tallinna Linnamuuseumis hoiustatud veel kaks bebuti. Lähis-Ida kõveratest mõõkadest on Tallinna Linnamuuseumis kaks šamširi, millest üks on Pärsia päritolu ja teine Türgi päritolu. Mõlemad mõõgad valmistati tõenäoliselt 19. sajandil.

Virumaa Muuseumi kogudes on hoiustatud kümme saablit, millest üheksa pärinevad Venemaalt ning üks Türgist. Venemaal toodetud saablitest kolm on traguni saablid, mis on valmistatud ajavahemikus 1881–1917 ning millel puudub valitseja monogramm. Kahel traguni ohvitseri saablitel on kujutatud vastavalt Nikolai II ja Aleksander III monogramm. Traguni saablite kõrval on Virumaa Muuseumi kogudes kolm jalaväe saablit, millest kaks kuulusid Vene armee relvastusse 1807–1817 ning üks ohvitseri mõõk, mida kasutati ajavahemikus 1855–1863. Kaukaasiapärastest mõõkadest on Virumaa Muuseumi kogudes kaks šaškat, millest üks on Kaukaasia pärane ja teine, mis on kuulunud Vene kasakatele. Lisaks on muuseumis kaks bebuti. Lähis-Ida päritolu mõõkadest on Virumaa Muuseumis üks jatagan, millel puuduvad mõõganupu juurest eenduvad „kõrvad“.

Viljandi Muuseumi kogudes on hoiustatud seitse saablit. Neli saablit on ajavahemikus 1881–1917 toodetud traguni saablid, mida kasutati Vene sõjaväes. Valitseja, Nikolai II, monogramm on vaid ühel saablil. Lisaks on Venemaal toodetud saablitest Viljandi Muuseumi kogudes ratsaväe ohvitseri saabel, mida kasutati ajavahemikus 1827–1909 sõjaväe relvastuses ning peale seda paraadmündri juures. Viljandi Muuseumi kogudes on hoiustatud ka üks Eesti ohvitseri saabel, mille kaitsekorvil on kujutatud Eesti vappi. Kaukaasiapärastest mõõkadest on muuseumis Kaukaasia šaška, mis on tõenäoliselt valmsitatud 19. sajandi lõpus või 20. sajandi alguses.

Valga Muuseumis on hoiustatud kuus saablit, mis on kõik kuulunud Vene ratsaväe või traguni relvastusse. Muuseumi kogus on kaks monogrammideta ratsaväe ohvitseri saablit, mis oli osa relvastusest 1827–1881, hiljem kasutati relva paraadmündri juures. Ratsaväe mõõkadest on veel kaks 1827–1841 toodetud allohvitseri ja sõduri saablit. Kergeratsaväe mõõkadest on Valga Muuseumi kogudes kaks traguni allohvitseri või sõduri saablit, mida toodeti ajavahemikus 1881–1909. Kaukaasia pärestest mõõkadest on Valga Muuseumi kogus kaks bebuti.

Järvamaa Muuseumi kogudes on hoiustatud kuus saablit, millest neli on olnud Vene armees traguni ohvitseri ning allohvitseri ja sõduri relvastuses. Muuseumi kogudes on üks 1881–1909 kasutusel olnud traguni ohvitseri saabel, mille mõõga nupul ja teramikul

on Nikolai II monogramm. Traguni allohvitseri ja sõduri saablitest on Järvamaa Muuseumi kogudes kaks ajavahemikus 1841–1881 relvastusse kuulunud mõõka ning üks aastatel 1798–1812 valmistatud saabel. Venemaal valmistatud saablitest on muuseumi kogudes veel üks jalaväe ohvitseri saabel, mis oli relvastuses 1826–1881. Järvamaa Muuseumi kogudes on ka Eesti ohvitseri mõõk, mille mõõga korvil on kujutatud Eesti vapp. Kaukaasia pärastest saablile sarnastest kõveratest mõõkadest on Järvamaa Muuseumi kogudes kaks bebuti ning üks kasaka šaška, millel on NSVL ornamentika ning üks 19. sajandi Kaukaasia šaška.

Mahtra Talurahvamuuseumi kogudes on seitse saablit, mis on valmistatud Venemaal. Kolm saablit on valmistatud ajavahemikus 1881–1909 ning kuulunud kergeratsaväe sõduri või allohvitseri relvastusse. Lisaks on Mahtra Talurahvamuuseumis hoiustatud 1881–1888 toodetud traguni saabel, mis eristub teistest selle poolest, et mõõga tupele on lisatud piik. Kergeratsaväe saablitest on muuseumis veel üks ohvitseri saabel, millel on kujutatud Nikolai II monogramm. Mahtra Talurahvamuuseumis on ka kaks ratsaväe ohvitseri saablit, mis võeti relvastusse 1827. aastal ning kuulus relvastusse kuni 1881. aastani.

Pärnu Muuseumi kogudes on hoiustatud neli saablit, mis on kõik Venemaal valmisatud traguni saablid. Kaks mõõka on valmistatud ajavahemikus 1881–1909 ning need on kuulunud allohvitseri ja sõduri relvastusse. Samast ajavahemikust pärineb ka kaks ohvitseri saablit, millest ühel on Nikolai II monogramm. Kaukaasia pärastest mõõkadest on muuseumis üks bebut ning Lähis-Ida mõõkadest üks jatagan, millel puuduvad „kõrvad“.

Saaremaa Muuseumi kogudes on hoiustatud neli saablit. Kolm mõõka on Venemaal 1881. aastal kasutusse võetud traguni allohvitseri ja sõduri saablid. Ühel saablil on säilinud vaid teramik. Lisaks on muuseumis kaks Kaukaasia šaška sarnast mõõka.

Võrumaa Muuseumi kogudes on hoiustatud neli saablit, mis on kõik toodetud Venemaal. Kolm saablit on valmistatud ajavahemikus 1881–1917 ning need kuulunud traguni ohvitserile, igal mõõgal on kujutatud Nikolai II monogramm. Lisaks on muuseumis

hoiustatud üks Vene ratsaväe ohvitseri saabel, mis kuulus relvastusse ajavahemikus 1827–1909. Kaukaasia pärastest mõõkadest on muuseumi kogudes üks kasaka ohvitseri šaška, mille tupel on piik, sellist mõõka toodeti ajavahemikus 1881–1889.

Narva Muuseumi kogudes on hoiustatud neli saablit. Kaks mõõka on pärit Venemaalt ning need on kuulunud ratsaväe ohvitserile ja allohvitserile ning sõdurile. Üks Venemaal toodetud saablitest kuulus ohvitseri relvastusse 1750–1775 ning teine ajavahemikus 1827–1881 allohvitseri ning sõduri relvastusse. Lisaks on Narva Muuseumi kogudes 20. sajandi alguse Hiina päritolu kinžalli laadne kõver mõök ning 1930ndatel valmistatud Saksa ohvitseri mõök.

Haapsalu ja Läänemaa Muuseumi kogudes on hoiustatud kaks saablit, mis on mõlemad pärit Venemaalt. Üks mõõkadest on 1756. aasta jalaväe allohvitseri või sõduri saabli mudel, millel on kujutatud Katariina II monogramm. Teine saabel on traguni sõduri või allohvitseri mõök, mis kuulus relvastusse ajavahemikul 1881–1920ndad. Kaukaasia pärastest mõõkadest on Haapsalu ja Läänemaa Muuseumi kogudes üks bebut.

Eesti Rahva Muuseumi kogudes on hoiustatud kaks saablit. Üks mõõkadest on Nõukogude Venemaalt pärit teenistusrelv. Teine mõök on 16. sajandil valmistatud Poola-Leedu päritolu saabel.

Hiiumaa Muuseumite kogudes on hoiustatud kaks Nikolai II monogrammiga ajavahemikus 1881–1917 kasutusel olnud traguni ohvitseri saablit. Lisaks on traguni ohvitseri saabel hoiustatud Karilatsi Vabaõhumuuseumis, kuid tollel saablil puudub monogramm.

Üksikud saablid on hoiustatud Tartu Linnajaloo Muuseumis, Eesti Sõjumuuseumis - Kindral Laidoneri Muuseumis ja Eesti Meremuuseumis. Viimases on hoiustatud tõenäoliselt Venemaal valmistatud saabli teramik. Tartu Linnajaloo Muuseumis on hoiustatud 18. sajandi Austria-Ungari päritolu saabel. Eesti Sõjumuuseumis - Kindral Laidoneri Muuseumi kogudes on Pärsia päritolu 19. sajandi šamšir.

18 Eesti muuseumis on hoiustatud kokku 200 saablit, 12 šaškat, 10 bebuti, kaheksa jatagani ning seitse šamsiri. Kõige rohkem esineb Eesti muuseumite kogudes saableid ja kõveraid mõõkasid, mis on pärit Venemaalt (110). Ülejäänud saablid ja kõverad mõõgad on toodetud järgmistes riikides Saksamaa (34), Türgi (14), Austria-Ungari (9), Eesti (6), NSVL (5), Preisimaa (2), Pärsia (2), Poola-Leedu (3), Hollandi (1), Baierimaa (1), Inglismaa (2), Hiina (1), Poola (1). Mitme saabli (38) puhul ei olnud võimalik selle täpset päritolumaad määrata. Lisaks esineb saableid, mille käepide ning teramik on valmistatud erinevates kohtades. Saablite arvu kasv Eesti muuseumites hoiustatud mõõkade põhjal on märgatav alates uusajast. Alates 19. sajandist võib tegu olla ühe arvukama mõõgatüübiga Eesti muuseumides.

Poola-Leedu päritolu on kaks keskaegset saablit, mis on hoiustatud Eesti Rahva Muuseumis ja Eesti Ajaloomuuseumis. Mõlemal saablil esineb detaile, mis on iseloomulikud Poola-Leedu ja Ungari selleaegsetele saablitele. Sellest lähtuvalt on tõenäoline, et mõõgad võisid siia jõuda Poola-Leedu vägedega Vene-Liivimaa sõja ajal. Eesti Rahva Muuseumis hoiustatud saabel on leitud Lilli külast (15 km kaugusel Karksi linnusest), pärimuse järgi on leiukohas asetsenud vana kalme. Võib oletada, et mõõk võib olla olnud Karksi linnuse poole suundunud Poola-Leedu sõduri hauapanus. Eesti Ajaloomuuseumis hoiustatud saabel on leitud Saarest, mille läheduses ei toimunud teadaolevalt aktiivset lahingutegevust.

Uusaegsetest mõõkadest on Eesti muuseumite kogudes Venemaal Zlatousti relvatehases valmistatud saablid. Mõõgad on kuulunud ohvitseridele, sõduritele ja allohvitseridele ning Mustpeade vennaskonna ratsaväe üksuse liikmetele. Mõõkadel puuduvad graveeringud, mille abil oleks võimalik tuvastada mõõga omanikku või kandjat. Sellest hoolimata pean kõige tõenäolisemaks, et uusaegsed Venemaal toodetud mõõgad jõudsid siia Vene armees teeninud eestlaste ja Mustpeade üksuse liikmete vahendusel. Venemaal toodetud uusaegsete saableid kasutati veel ka Vabadussõjas ja ka pärast seda Eesti sõjaväes. Lisaks on uusaegsete saablite seas ka Saksamaal Solingenis Vene ohvitseridele valmistatud saableid.

Eesti muuseumite kogudes on tänapäeval kõige rohkem traguni ehk kergeratsaväelase saableid, mis on valmistatud ajavahemikus 1881–1917. Mõõkadele lisas kindlasti sentimentaalse väärtuse võidukalt lõppenud Vabadussõda ning selle mälestamine, mistõttu peeti oluliseks neid saableid säilitada ning hiljem okupatsioonivõimude eest varjata. Lisaks traguni saablitele on Eesti muuseumite kogudes arvukalt ka Vene ohvitseri saableid, mis tähendab, et 1923. aastal Eesti Vabariigis alanud ohvitserkonna saablite hankimise ajal ning järgselt jätkus Vene ohvitseri saablite kasutamine. Selle taga võib olla see, et Saksamaalt telliti vähe saableid ning Vene armee ohvitserisaablid olid käepärast võtta.

Lisaks saablitele on Eesti muuseumite kogudes veel Lähis-Ida ja Kaukaasia päritolu kõveraid mõõkasid, mis on MUISis või muuseumite kataloogides ekslikult saabliteks määratud. Lähis-Ida kõveratest mõõkadest on Eesti muuseumite kogudes hoiustatud seitse 19. sajandi jatagani ja kuus šamiri 18.–19. sajandist. Mõõgad võisid Eestisse jõuda Vene-Türgi sõjas osalenud vahendusel. Kuna mõõkasid ei ole väga palju siis ma ei välista, et need võisid kuuluda mõisnike relvakogudesse, kes olid need soetanud suveniiridena või teenistusrelvaks. Kaukaasia pärastest mõõkadest on Eesti muuseumite kogudes bebutid ja šaškad. Bebute toodeti Venemaal ajavahemikus 1907–1917. Peamiselt suurtükiväele mõeldud mõök võis Eestisse jõuda seoses Vene vägede liikumisega Eesti territooriumil 1910ndatel aastatel. Kuna bebute toodeti esialgu sandarmeerijakorpusele on tõenäoline, et vanimad Eesti muuseumite kogudes hoiustatud bebutid võisid jõuda siia läbi sandarmeerijakorpuse. Eesti muuseumite kogudes hoiustatud šaškad on toodetud Kaukaasia ja Venemaal 19.–20. sajandil. Kaukaasia šaškad torkavad selgelt silma enda graveeringute ning kujunduse poolest, mistõttu on tõenäoline, et mõõgad võisid olla mõeldud kingitusteks või suveniirideks, kuid pole välistatud, et mõõka võidi kasutada ka teenistusrelvana. Venemaal valmistatud šaškasid saab seostada kasakatega. Mõõgad jõudsid Eesti muuseumite kogudesse arvatavasti seoses Vene vägede liikumisega või Vene armees teeninud baltisakslaste ja eestlaste vahendusel.

4.1. Kuidas jõudsid saablid Eesti muuseumite kogudesse

Saablid on jõudnud Eesti muuseumite kogudesse organisatsioonide või eraisikute käest. Selgelt võib eristada annetatud, üle antud ja konfiskeeritud saableid. Sealjuures varieerub saablite leiukontekst ja tulmelegend ning esineb nii arheoloogilisi juhuoleid kui ka sentimentaalse väärtusega esemeid. Kuigi leidub väga sisukaid ja informatiivseid tulmelegendi siis 109 mõõgal pole MUISis täiendavat infot.

Kõige rohkem on saableid jõudnud Eesti muuseumite kogudesse läbi erinevate organisatsioonide. Saabli tulmelegendi juures on olnud väga oluline ka organisatsiooni tegevuse eesmärk. Näiteks on Eesti muuseumites kolm saablit, mis on konfiskeeritud NSV Liidu Siseasjade Rahvakomisariaadi (edaspidi: NKVD) poolt. Seoses Nõukogude Liidu aegsete likvideerimistega on Eesti Ajaloomuuseumi jõudnud 25 saablit, mis konfiskeeriti Eesti Sõjamuuseumist 1946. aastal. Valdavalt on tegu olnud siiski organisatsiooni sulgemise järgse kogu üleandmisega. Näiteks on suurim kogus Eesti muuseumites hoiustatud saableid jõudnud kogudesse Mustpeade vennaskonna arsenalist. Tallinna Linnamuuseumis on hoiustatud 32 Mustpeade relvastatud üksuses kasutatud saablit. Eesti Ajaloomuuseumis on samuti viis saablit, mis on üle antud Tallinna Tööstuskaubastu poolt 1941. aastal Raekoja plats 13 likvideeritud ärist. Mitmed saablid on tänapäeva Eesti muuseumitesse jõudnud 19. sajandil asutatud baltisaksa kultuuriseltside muuseumikollektsioonidest. Näiteks on Eesti Ajaloomuuseumi kogudes kuus saablit, mis pärinevad Eestimaa Kirjanduse Ühingule kuulunud Eestimaa Provintsiaalmuuseumi kogust. Sarnast teed pidi on jõudnud neli saablit Järvamaa Muuseumi kogudesse, kui 1926. aastal suleti baltisakslastest koduloo huviliste poolt loodud Järvamaa Muinasasjade Alalhoidmise Selts. Organisatsioonide läbi muuseumitesse jõudnud saablite tulmelegend on valdavalt puudulik. Tõenäoliselt tuleneb see sellest, et organisatsioonid ei pööranud sellele nii palju tähelepanu ning tegutsesid seatud eesmärgi täitmise nimel.

Eesti muuseumite kogudesse on saableid lisaks jõudnud eraisikute annetustena. Saableid saab jaotada juhuoleidudeks ja sentimentaalse väärtusega esemeteks. Juhuleidudna on Eesti muuseumite kogudesse jõudnud 23 saablit. Sealjuures on leitud maa seest 11 ning

hoonetest 12 saablit. Tõenäoliselt on elamutest leitud saablite puhul tegemist esemetega, millel on olnud sentimentaalne väärtus ning seda on soovitud peita nõukogude võimuorganite eest. Juhuleidude leiukontekst on valdavalt puudlik ning leiukoht on kirja pandud ebamääraselt, mis võib tulenededa leidja teadmatusest leiukontkkesti olulisest uurijale. Tunduvalt sisukamad tulmelegendid on museaalidel, millel on olnud sentimentaalne väärtus. Valdavalt on sellised saablid antud sõjaväelase ning mõõga saaja sugulased on seda edasi andnud. Eesti muuseumite kogudes on kuus saablit, mida saab tulmelegendi põhjal siduda kindlalt sõjaväelasega. Eesti Ajaloomuuseumis on hoiustatud NKVD kindralleitnant Boris Kummi (1897–1958) saabel, Lahingukooli ülema kolonelleitnant Johannes Lippuse (1891–1948) saabel, Eesti Laskurkorpuse 7. laskurdiviisi ülema kindralmajor Karl Allikase (1905–1976) saabel, Eesti Laskukorpuse komandöri kindralleitnant Lembit Pärna (1903–1974) saabel. Virumaa Muuseumis on hoiustatud Nikolai II ema õetütre ihukaitsesse kuulunud Andres-Eduard Põllu (1890–1975) šaška ja Viljandi Muuseum kindralmajor Gustav Jonsoni (1880–1942) saabel. Lisaks on Eesti Ajaloomuuseumis hoiustatud üks saabel, mille puhul on teada, et see kuulus Vabadussõjas ratsaväe koosseisus osalenud sõdurile, kuid MUISi esemekirjelduses pole nime mainitud.

Sentimentaalse väärtusega saableid on võidud saada ka kingitustena. Saaremaa Muuseumis on hoiustatud saabel, mille sai mõõga üleandja vanaisa piirivalve ohvitserilt, kelle too viis Kuivastust Karalasse. Esemete tulmelegendi juures peegeldub, kuidas hoolimata põlvkondade vahetusest on saabli sentimentaalsus inimeste jaoks säilinud ning detailselt osatakse kirjeldada saabli tulmelegendi.

Osad saablid on jõudnud Eesti muuseumite kogudesse eraisikute relvakogudest. Näiteks on Mahtra Talurahvamuuseumis Rapla kellasepa Mihhail Karpenko (1925–1992) saablid, kes annetas mõõgad muuseumile 1970ndatel aastatel, kui ta sattus Nõukogude Liidu julgeolekuteenistuse huviorbiiti. Karpenko poolt üle antud saablid on traguni ohvitseri ja allohvitseri ning sõduri saablid, mida kasutati Vene armees ajavahemikul 1881–1917. Kindlasti on kõige erakordsem erakogu kuulunud kolonel Georg Leetsi (1896–1975) relvakogu, mis on hoiul Tallinna Linnamuuseumis. Kunagine kõige suurem eraisikule kuulunud relvakogu jõudis Tallinna Linnamuuseumi 1941. aastal, kui Leets

andis relvad muuseumi hoiule enne Moskvasse õppustele siirdumist (Deemant 1996, 15). Moskvas Leets arreteeriti ning talle mõisteti 10 aastat vangistust, Tallinnasse naasis ta 1957. aastal, mil ta kinkis relvakogu ametlikult muuseumile (Deemant 1996, 15). Leetsi kollektsioonis on Austria päritolu 19. sajandi II poole saabel, 19. sajandi Kaukaasia pärane šaška, Poola 20. sajandi saabel, Nikolai II monogrammiga Venemaal valmistatud saabel, bebut, Tallinna vapiga Eesti ohvitseri saabel, Kaukaasia käepideme ja Venemaal Zlaotusti valmistatud teramikuga šaška ja Pärsia pärane 19. sajandi šamšir. Sarnaselt organisatsioonide poolt kogutud saablitele puudub eraisikute kogudest tulnud mõõkadelt põhjalikum tulmelegend.

Kuigi teid, mida mööda on saablid muuseumite kogudesse jõudnud ei ole palju siis on need varieeruvad ning mõjutavad märgatavalt tulmelegendi ja meie praeguseid teadmiseid. Selgelt joonistub välja, kuidas muuseumitel on rohkem infot saablite kohta, millega oli üleandjal side. Paraku ei ole sentimentaalse väärtusega esemeid väga palju ning enamus saableid on jõudnud Eesti muuseumite kogudesse läbi varasemate muuseumikogude või juhuleidudena. Vähesed teadmised tulenevad sellel juhul organisatsiooni poolsetest eesmärkidest ning eraisikute teadmatusest, kuidas käituda juhuleiuga.

Kokkuvõte

Töös andsin ülevaate Eesti muuseumite kogudes hoiustatud 200 saablist. Töös käsitletud saablid jaotasin vastavalt tootmisajale kesk- ja uusaegseteks mõõkadeks ning lähtudes kasutajast Eesti maaväe saabliteks. Lisaks andsin töös ülevaate kõveratest mõõkade, mis on MUISis ekslikult määratud saabliteks. Sealhulgas olid Lähis-Ida päritolu šamširid ja jataganid ning Kaukaasia pärased bebutid ning šaškad. Töös uuritud saablid ja kõverad mõõgad on hoiul Eesti Ajaloomuuseumis (95), Tallinna Linnamuuseumis (70), Virumaa Muuseumis (15), Viljandi Muuseumis (9) Valga Muuseumis (8), Järvamaa Muuseumis (7), Mahtra Talurahvamuuseumis (7), Pärnu Muuseumis (6), Saaremaa Muuseumis (6), Võrumaa Muuseumis (5), Narva Muuseumis (4), Haapsalu ja Läänemaa Muuseumis (3), Eesti Rahva Muuseumis (2), Karilatsi Vabaõhumuuseumis (1), Tartub Linnajaloo Muuseumis (1), Eesti Meremuuseumis ja Eesti Sõjamuuseum - Kindral Laidoneri Muuseumis.

Keskaegseid saablid dateerisin töös 16. sajandisse ning lähtudes mõõkadel esinevatest detailidest on mõõgad tõenäoliselt Poola-Leedu päritolu. Sellest lähtuvalt võisid saablid Eestisse jõuda seoses Poola-Leedu vägede liikumisega Eesti aladel. Uusaegsetest saablitest on Eesti muuseumite kogudes kõige rohkem Venemaal Zlaotustis valmistatud saableid. Mõõkade hulgas esineb kõige rohkem traguni allohvitseri ja sõduri ning ohvitseri saableid, mis võeti kasutusele 1881. aastal. Traguni saablite kõrval on Eesti muuseumite kogudes hoiustatud veel ratsaväe, jalaväe ning mereväe saableid. Eesti sõjaväe saablitest on Eesti muuseumite kogudes hoiustatud Eesti ohvitseride saableid, mida saab jaotada vastavalt mõõga korvil kujutatule kolmeks: Eesti vapiga, vapita ja Tallinna vapiga. Kindlasti kasutati Eesti sõjaväes edasi Vene keisririigi saableid. Lähis-Ida päritolu šamširid ja jataganid võisid Eesti muuseumite kogudesse jõuda Vene-Türgi sõjast, kuid kuna muuseumite kogudes on vaid üksikud mõõgad pole välistatud, et need võisid kuuluda mõisnike relvakogudesse. Kaukaasia pärased šaškad ja bebutid võivad olla seotud Vene vägede liikumisega siinsetel territooriumitel või on mõõgad toodud sõjatrofeedena.

Eesti muuseumite kogudesse on saablid jõudnud läbi organisatsioonide või eraisikute. Organisatsioonide puhul on võimalik eristada annetatud, üle antud ning konfiskeeritud saabelid. Kokku on organisatsioonide läbi Eesti muuseumitesse jõudnud 83 saablit ja kõverat mõõka, peamiselt läbi Mustpeade vennaskonna, NKVD, Eestimaa Kirjanduse Ühingu muuseumi ning Järvamaa Muinasasjade Alalhoidmise Seltsi. Organisatsioonide läbi muuseumitesse jõudnud saablite tulmelegend ja leiukontekst on valdavalt puudulik, sest organisatsioonid tegelesid tõenäoliselt enda eesmärgi täitmise nimel jättes esemelooliselt olulised aspektid kõrvale. Läbi eraisikute on Eesti muuseumite kogudess jõudnud 45 saablit ja kõverat mõõka. Kõige rohkem saableid (23) on olnud juhuleiud, mis on välja tulnud, kas maa seest või leitud hoonetest. Seitsmel mõõgal on olnud üle andjate jaoks sentimentaalne tähendus ning neid saableid on võimalik seostada konkreetse sõjaväelasega. Lisaks on saableid jõudnud Eesti muuseumite kogudesse läbi eraisikute kogude. Tallinna Linnamuuseumis on hoiustatud üheksa Georg Leetsi kollektsioonist pärit kõverat mõõka ja saablit ning Mahtra Talurahvamuuseumis kuus Mihhail Karpenkole kuulunud saablit. Eraisikute poolt üleantud saablite tulmelegendi puhul eristuvad sentimentaalse väärtusega saablid, mille eseme päritolu kirjeldus on väga põhjalik ja informatiivne. Juhuleiude puhul on tulmelegend puudulik ning leiukoha kirjeldus umbmäärane, sest tõenäoliselt ei olda piisavalt kursis selle olulisusega. Erakogudest muuseumitesse jõudnud mõõkade tulmelegend sarnaneb organisatsioonide poolt kogutud mõõkade legendiga.

Kasutatud käsikirjad ja kirjandus

Käsikirjad

Becirovic-Lukaracnin, Amila 2022. Bosna-Hersek müze ve koleksiyonlarinda yatagan. Ankara, Hacettepe Üniversitesi. (Käsikiri Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı)

Mäesalu, Ain 2017. Ekspertihinnang Valgamaalt Hummuli aleviku lähedalt Väike Emajõest leitud saabli kohta. (Käsikiri Muinsuskaitseametis)

Nõmmela, Kaarel 2020. Mõõgad, saablid ja sõjanoad Eestis 13.–17. sajandil. Tartu, Tartu Ülikool. (Käsikiri Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudis)

RA, ERA.498.7.145. Kirjavahetus välismaiste firmade ja tööstuslike ettevõtetega mõõkade muretsemise kohta. Joonised.

Kirjandus

Baykara, Tarik 2017. Urivaled Turkish sword with a unique design: „yataghan“. International Journal of Cultural Heritage, 2017 (2). 149–163.

Deemant, Kaupo. 1996. Näitus kolonel Georg Leetsi relvakogust. – Sõnumileht, 266 (317), 15.

Karjahärm, Toomas 2010. Eesti saavutab autonoomia. Eesti Ajalugu V. Peatoimetaja Vahtre, Sulev. Tartu: Ilmamaa“, 411–424.

Khorasani, Manouchehr Moshtagh 2007. Blades of the Lion's Tail: Birth of the Šamšir. – Classic Arms and Militaria, XIV: 18–22.

Kraft, Ülle 2018. Eesti sõjaväevormi lugu 1918–1940. Eesti sõjamuuseum - Kindral Laidoneri Muuseum. Viimsi: Printon As.

Kreem, Juhan ja Oolup, Urmas 1999. Tallinna Mustpead: Mustpeade vennaskonna ajaloost ja varadest. Tallinn: Ilo.

Kurvits, Oskar 2015. Eesti Rahvusväeosad 1917.–1918. aastal. – Uurimusi ja allikmaterjale Eesti Sõjaajaloost 7. Peatoimetaja Tannberg, Tõnu. Tartu: Rahvusarhiiv, 58–98.

Mäesalu, Ain 2004. Kaitserüde arendamise põhjustest 13.–17. sajandil. – Linnusest ja linnast: uurimusi Vilma Trummali auks. *Muinasaja teadus*, 14. Toim. Lang, Valter. Tallinn–Tartu: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 227–248.

Rosenthal, Reigo 2008. Laidoner – väejuht. Tallinn: Argo.

Ross, Jefferey 2021. The evolution of the basket hilted sword from the 16th to 18th centuries. – *American Society of Arms Collectors Bulletin*, 123, 76–89.

Şahin, Aysegül Nihan Erol ja Keleş, Hamza 2019. An assesment of the employed foreign experts of Asakir-I Masnure-I Muhammediyye army and education issues. – *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 1: 38, 1212–1220.

Savory, Rogery Mervyn 2012. Assad Allah Isfahani. *Encyclopaedia of Islam*, Second Edition.

Shaw, J. Stanford 1965. The Nizam-I Cedid Army Under Sultan Selim III 1789–1807. *Oriens* 1965/1966 vol 18/19, 168–184.

Socaci, Adrian. 2019. Dagger used by the Imperial russian army at the beginning of the 20th century. *Arhiva Somesanâ XVIII*, 225–230.

Sonoc, Alexandru 2022. Some remarks on an early 20th Century weapon of caucasian origin used by the Russian imperial army and law enforcers. – *Brvkenthal Acta Mvsesi*, XVII: 1. Muzeul National Brukentha, 123–152.

Tannberg, Tõnu. 2003. Venemaa militaarpoliitika ja Baltikum. Eesti ajalugu IV. Peatoimetaja Laur, Mati. Tartu: Ilmamaa, 125–168.

Urazbakthin, Ruslan 2018. Shashka in late XIX — XX c. An outline of Russian Combat Techniques. – *Acta Periodica Duellatorum*, 6: 2. 125–173.

Vahtre, Lauri 2020. Eesti Vabadussõja ajalugu I. Tallinn: Varrak.

Vakhtang, Kiziria 2021. Short sword dashna. 1–15. https://www.academia.edu/5504157/Short_sword_dashna. (vaadatud 14.05.2023)

Кулинский, А. Н. 2001. Русское холодное оружие XVIII-XX вв., Том I. St. Petersburg

Милосердов, Дмитри 2016. Типология рукоятей сабли шамшир. Историческое оружиеведение 4. Москва: Центр поддержки и развития актуальных исследований в области исторического оружиеведения, 1–17.

Прокопенко, Володимир 2020. До питання еволюції східноєвропейських шабельних перехресть XV–XVII. – *Стрій*, 2, 65–80.

Summary: **Sabres in Estonian museums**

Sabre is an easy to recognize sword due to its single edged curved blade. Although the origins of the sword go back to Middle East and Asia nowadays, we are accustomed to see them on during the military parades on higher ranking officer uniforms. A lot of sabres are also being displayed in the museums of Estonia. The main goal of this bachelor's thesis is to form a list about all the sabres that are in museums collections. In addition to that I want to give an overview of most common sabres in museums. I will try to find an answer to how did the sabres got to Estonia in the first place and how did they end up in museums. Sabres have previously been thoroughly analysed by Kaarel Nõmmela in his master's thesis (Nõmmela 2020). He gave an overview of 14 sabres dated between 13.–17. century. Current paper differs from others because the list is more detailed and also, I will be focusing more on how the sabres got to Estonia and how did they end up in museums. Paper has been divided into four parts based on time periods and weapons used in Estonian military. In addition to that I will give a short overview about other curved bladed swords that have been mistaken for sabres. Lastly, I will be discussing on how the sabres got to Estonia and how did they end up in museums.

Firstly, I will give an overview about middle age and modern period sabres. There are only two complete sabres found in Estonia that have been in dated to middle age. Swords might have got to Estonia due to Poland-Lithuania army raids during Russian-Livonian war (1558–1583). Most of sabres in Estonian museums that have been dated to modern age have been made in Zlatoust, Russia and were used in the Russian army. In addition to that in Tallinna Linnamuuseum there is a collection of Russian calvary sabres used by Tallinn's Brotherhood of Blackheads. It is possible that modern age sabres got to Estonia through Estonians who were in the Russian army and men who were part of Blackheads calvary unit.

In the second part of the work, I will give an overview of sabres used in Estonian Republic at 1920s. At the time possibly all the sabres used in Estonian War of Independence and later in the Estonian Republic were sabres. That could also explain how there are so many of them. Government started a project to design sabres to Estonian

army officers in 1923 and, relaying on correspondence, first sabres possibly arrived in 1924. Nowadays we can distinguish three types of Estonian officer sabres based on the sword basket. Two types have either coat of arms of Tallinn or Estonia, and the third type doesn't have anything.

Due to a lot of other curved bladed swords being mistaken for sabres I will give an overview about them as well. I will be analysing Caucasian bebut and shashka, in addition to that Middle Eastern šamšir's and yatagan's. Middle Eastern swords were dated to 19th century, and it is possible that the swords were trophy's brought back to Estonia from Russian-Turkish war. Because there is not that many of them I will not rule out the possibility that the swords could have been part of somebody's private weapon collection. Bebut's were used between 1907–1917, mostly in the Russian infantry division and it is possible that they could have made their way to Estonia in 1910s due to movement of the troops. At the begging bebut's were meant for lower ranking officers of Russian state security, on this basis I assumed that the older ones stored in Estonian museum's collections could be linked to that. Shashkas were divided into two based on their origin: Caucasus and Russian. There are only two Caucasus shashkas in Estonian museums. Out of those two one is handcrafted and was probably meant as a gift or a souvenir. Other one distinguishes because its handle is made in Caucasus but its blade in Russia, it is possibly that sword was a service weapon and its way to Estonia could be like bebut's. There is a possibility that the sword could have been brought here as a trophy as well. Shashkas that have been made in Russia belonged to Russian Kazak lower and higher-ranking officers. Estonian museums store different models that were used between long period of time. Kazak shashkas possibly made their way to Estonia with the movement of the troops or as war trophy's.

In total there is 200 sabres in Estonian museums and in addition to that there are 12 sashkas, 10 bebut's, 8 yatagans and 7 šamširs. Swords were found in following museums across Estonia: Eesti Ajaloomuuseum (95), Tallinna Linnamuuseum (70), Virumaa Muuseum (15), Viljandi Muuseum (9), Valga Muuseum (8), Järvamaa Muuseum (6), Maatra Talurahvamuseum (7), Pärnu Muuseum (6), Saaremaa Muuseum (6), Võrumaa Muuseum (5), Narva Muuseum (4), Haapsalu ja Läänemaa Muuseum (3), Eesti Rahva

Muuseum (2), Eessti Meremuuseumis (1) and Eesti Sõjamuuseum- kindral Laidoneri muuseum (1).

Sabres have made their way into Estonian museums through different types of organizations and citizens. We could distinguish contributions, confiscated and sabres that have been handed over to the museum. 83 sabres have gotten to Estonian museums through organizations, but the roads differ depending on organizations. For example, confiscated weapons have come from The Soviet Union's Committee for State Security. However, most of the sabres in Estonian museums have come through Blackhead brotherhood have handed over their collection after the organization was closed down. A lot of sabres have also come through organizations that focused on collecting and preserving local history. For example, sabres collected by Eestimaa Kirjanduse Ühingu Muuseum collection is currently stored in Eesti Ajaloomuuseum and Järvamaa Muinasasjade Alalhoidmise Seltsi collection in Järvamaa Muuseum. Sabres that have come thorough organizations lack backstory mostly because at the the time organizations didn't turn that much attention to those details. Sabres that have come through civilianz could be divided into sabres with sentimental value and the ones that have found in different places (during garden work, in buildings etc.). Altogether 45 sabres have made their way to Estonian museums through citizens. Sabres with sentimental value stand out because their story of origin is very profound and detailed. Usually, these types of swords have been in family for generations. Same sabres have also found their way to museums through private collections, but like organizations the swords lack story of origin. It is visible how sabres that have had sentimental value to people give us more information today, rather than the ones that have come through organizations and civilians that have devoted to collecting them.

Lisa 1: Kataloog saablitest Eesti muuseumite kogudes

Kataloogi on koondatud, MUISis kätte saadud andmete põhjal, kõik Eesti muuseumite kogudes hoiustatud saablid.

Jrk.	Mõõgaliik	Dateering	MUISi number	Pikkus	Tulme-legend ja muu info	Päritolumaa
1.	Saabel	16. saj	ERM D 32:27	Teramiku tipp on murdunud, mõõga kogupikkus on 54,5cm, teramiku laius 3cm, laius koos kaitserauaga 10,5 cm.	Leitud 30. juulil 1911. aastal Karksi lähedalt metsast mäda kase kännu alt, kus oletavast on olnud vana kalme. Muuseumile andis mõõga üle Leena Jaanusson.	
2.	Saabel	16. saj algus	AM 17355 R 1793	Relva teramikust on suurem osa ära murdunud.	Ese leiti 1950. aastal Pärnumaal, Saarde kihelkonnas.	Kesk-Euroopa
3.	Šamšir	18. saj. lõpp või 19. saj algus	TLM 5227 Re 236	Kogupikkus 67,5 cm, teramiku pikkus 55,5 cm.	Kuulub Georg Leetsi kollektsiooni.	Pärsia
4.	Šamšir	18. saj. lõpp	KLM ET 1755:25 R	Kogupikkus 101 cm, teramiku pikkus 84 cm.	-	Pärsia
6.	Šamšir	18. saj.	TLM 5228 Re 237	Kogupikkus 90 cm, teramiku pikkus 75 cm.	-	Türgi
7.	Šamšir	19. saj.	AM 5120 R 463	Kogupikkus 88 cm.	Eestimaa Kirjanduse Ühingu muuseumi kogust.	Türgi
8.	Šamšir	19. saj.	AM 17355 R 1211	Kogupikkus 87 cm.	-	Türgi
9.	Šamšir	19. saj.	AM 17355 R 1789	-	-	Türgi
10.	Jatagan	19. saj. algus	RM 1415 AjR 43	Kogupikkus 70 cm, teramiku pikkus 55,5 cm.	Leitud Lääne-Virumaalt, Rakvere lähedalt, Klodi kuusikust.	Türgi
11.	Jatagan	19. saj.	AM 5230 R 472	Kogupikkus 72 cm.	Eestimaa Kirjanduse Ühingu muuseumi kogust.	Türgi

12.	Jatagan	19. saj.	AM 5236 R 381	Kogupikkus 74 cm.	Eestimaa Kirjanduse Ühingu muuseumi kogust.	Türgi
13.	Jatagan	19. saj.	AM 5238 R 405	-	Eestimaa Kirjanduse Ühingu muuseumi kogust; khopeshi teramik.	Türgi
14.	Jatagan	19. saj.	AM 10376 R 473	-	-	Türgi
15.	Jatagan	19. saj. algus – 19. saj. keskpaik	AM 12632 R 560	Kogupikkus 69 cm	-	Türgi
16.	Jatagan	19. saj.	AM 17355 R 1207	Kogupikkus 65 cm.	-	Türgi
17.	Jatagan	19. saj.	PäMu 2379 Aj 999/M	Kogupikkus 74,5 cm, teramiku pikkus 60, 5 cm.	-	Türgi
18.	Saabel	19. saj. keskpaik	RM 2464 AjR 54:15	Kogupikkus 88,5 cm, teramiku 75,5 cm. Tupe pikkus 77 cm.	Leitud 1968. aastal Kundast, endise kaupmees Uusveli maja põõningult.	Türgi
19.	Saabel	-	AM 3903 R 555	Kogupikkus 101 cm.	Eesti maaväeohvitseri mõök.	Saksamaa (Solingen)
20.	Saabel	-	AM 3905 R 547	-	-	Venemaa
21.	Saabel	19. saj.	AM 4330 R 1174	-	-	Turkestan
22.	Saabel	1750	AM 5032 R 459	-	Eestimaa Kirjanduse Ühingu muuseumi kogust, kuulunud husaariohvitserile.	Austria- Ungari
23.	Saabel	19. saj.	AM 5051 R 462	-	Eestimaa Kirjanduse Ühingu muuseumi kogust.	-
24.	Saabel	-	AM 5052 R 422	Kogupikkus 94 cm.	Venemaa merekäeväeohvitseri mõök. Kullatud käepideme ja graveeringuga. Kaitse- raual Anna ordeni medaljon.	Venemaa
25.	Saabel	-	AM 5053 R 432	Kogupikkus 91 cm.	Venemaa jalaväe- ohvitseri aumõök.	Venemaa

26.	Saabel	-	AM 5115 R 442	Kogupikkus 89 cm.	Venemaa jalaväe- ohvitseri mõök.	Venemaa
27.	Saabel	-	AM 5116 R 428	Kogupikkus 92 cm.	Traguniohvitseri mõök.	Venemaa
28.	Saabel	-	AM 5121 R 438	Kogupikkus 90 cm.	Traguniohvitseri mõök, modifitseeritud.	Venemaa
29.	Saabel	-	AM 5122 R 481	-	Ohvitserimõök	Venemaa
30.	Saabel	-	AM 5123 R 484	-	Ratsaväe	Austria- Ungari
31.	Saabel	-	AM 5124 R 427	Kogupikkus 90 cm.	Jalaväeohvitseri aumõök, impeeriumi riiklik autasu.	Venemaa
32.	Saabel	-	AM 5125 R 434	-	Ratsaväe mõök.	Venemaa
33.	Saabel	-	AM 5126 R 433	-	Jalaväeohvitseri aumõök, impeeriumi riiklik autasu.	Venemaa
34.	Saabel	-	AM 5139 R 439	Kogupikkus 91 cm.	Traguni saabel.	Venemaa
35.	Saabel	-	AM 5132 R 423	-	Ratsaväeohvitseri mõök.	Venemaa
36.	Saabel	-	AM 5282 R 543	-	Ohvitserimõök	Venemaa
37.	Saabel	-	AM 5283 R 436	-	traguni saabel, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
38.	Saabel	-	AM 5284 R 437	Kogupikkus 87 cm.	Traguni saabel, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
39.	Saabel	-	AM 5285 R 455	Kogupikkus 93 cm.	Kergeratsaväe mõök.	Baieri kuningriik
40.	Saabel	-	AM 5286 R 466	-	Traguniohvitseri mõök, Eesti Sõjamuuseumi kogus.	Venemaa
41.	Saabel	-	AM 5287 R 457	Kogupikkus 101 cm	Ratsaväe mõök, Eesti sõjamuuseumi kogus	Preisi kuningriik
42.	Saabel	-	AM 5289 R 425	Kogupikkus 91 cm	Kergeratsaväe mõök, Eesti Sõjamuuseumi kogus.	Venemaa
43.	Saabel	-	AM 5292 R 450	Kogupikkus 100 cm	Ratsaväe mõök	Austria- Ungari
44.	Saabel	-	AM 5293 R 411	Kogupikkus 90 cm	Jalaväeohvitseri mõök, Eesti Sõja-muuseumi kogus	Venemaa
45.	Saabel	-	AM 5295 R 477	-	Kergeratsaväe mõök	Venemaa

46.	Saabel	-	AM 5298 R 430	-	Traguni saabel	Venemaa
47.	Saabel	1909	AM 5303 R 482	-	Ratsaväeohvitseri mõõk, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
48.	Saabel	-	AM 5304 R 467	Kogupikkus 93 cm	Jalaväeohvitseri mõõk, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Austria- Ungari
49.	Saabel	-	AM 5305 R 449	Kogupikkus 100 cm	Ratsaväe mõõk, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Austria- Ungari
50.	Saabel	19. saj.	AM 5306 R 465	-	Teramikul markeering "J.F. Gorgas Swerdth"	-
51.	Saabel	20. saj	AM 5311 R 440	-	Ratsaväe mõõk, Eesti Sõjamuuseumi kogus	NSVL
52.	Saabel	-	AM 5312 R 541	-	Ohvitserimõõk, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
53.	Saabel	-	AM 5314 R 429	-	Ohvitserimõõk, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
54.	Saabel	-	AM 5330 R 435	Kogupikkus 87 cm	Traguni saabel, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
55.	Saabel	-	AM 5332 R 446	-	Abordaaži saabel, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
56.	Saabel	1905	AM 5333 R 485	Kogupikkus 94 cm	Jüri Lillepi poolt tehases "Dvigatel" valmistatud saabel	Eesti
57.	Saabel	-	AM 5335 R 413	-	Ohvitserimõõk, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
58.	Saabel	-	AM 5336 R 478	Kogupikkus 75 cm	Jalaväe mõõk, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
59.	Saabel	-	AM 5337 R 468	Kogupikkus 85 cm	Kergeratsaväeohvitseri aumõõk, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
60.	Saabel	-	AM 5347 R 464	Kogupikkus 85 cm	Kergeratsaväe mõõk, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa

61.	Saabel	-	AM 5348 R 431	-	Traguniohvitseri mõök, Eesti Sõjamuuseumi kogus.	Venemaa
62.	Saabel	-	AM 5350 R 420	Kogupikkus 90 cm	Jalaväeohvitseri mõök, ese on antud üle Tallinna Tööstuskaubastu poolt likvideeritud ärist Raekoja plats 13 1941. aastal	Venemaa
63.	Saabel	-	AM 5352 R 417	Kogupikkus 91cm	Jalaväeohvitseri mõök, ese on antud üle Tallinna Tööstuskaubastu poolt likvideeritud ärist Raekoja plats 13 1941. aastal	Venemaa
64.	Saabel	-	AM 5362 R 416	-	Ohvitserimõök, üle antud 1941. aastal Tallinna Tööstuskaubastu poolt likvideeritud ärist Raekoja plats 13	Venemaa
65.	Saabel	-	AM 5353 R 415	Kogupikkus 90 cm	Jalaväeohvitseri mõök, ese on antud üle Tallinna Tööstuskaubastu poolt likvideeritud ärist Raekoja plats 13 1941. aastal	Venemaa
66.	Saabel	-	AM 5367 R 479	Kogupikkus 70 cm	Jalaväe mõök, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Hollandi kuningriik
67.	Saabel	-	AM 5375 R 441	-	Traguni saabel, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
68.	Saabel	-	AM 5376 R 456	Kogupikkus 94 cm	Kergeratsaväe mõök, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
69.	Saabel	1824	AM 5377 R 461	Kogupikkus 94 cm	Ohvitserimõök, mameluki stiilis, teramikku imiteeriva tupega. Mõõgale on graveeritud Aleksander I monogramm. Valmistatud Ivan Bušjevi poolt, kes oli Zlatousti graveerimis- ja kuldamistraditsiooni looja.	Venemaa

70.	Saabel	-	AM 5380 R 447	-	Abordaaži saabel, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
71.	Saabel	-	AM 5382 R 414	-	Jalaväeohvitseri mõök, Eesti Sõjamuuseumi kogus	Venemaa
72.	Saabel	1905	AM 5384 R 873	Kogupikkus 77 cm	Väidetavalt valmistatud vabriku "Dvigatel" tööliste poolt, annetatud Ajaloo- ja Revolutsiooni muuseumile sm. Morgensoni poolt.	Eesti
73.	Saabel	-	AM 5388 R 542	-	Ohvitseri mõök, üle antud 1941. aastal Tallinna Tööstuskaubastu poolt likvideeritud ärist Raekoja plats 13.	Venemaa
74.	Kilij	19. saj.	AM 10365 R 460	-	-	Türgi
75.	Saabel	-	AM 10386 R 410	-	Ohvitserimõök	Venemaa
76.	Saabel	-	AM 14348 R 1631	-	Traguni saabel, mis leiti koos tupega 1958. aastal Tallinnast Ristiku tn 51 maja pööningult liiva seest.	Venemaa
77.	Saabel	20. saj.	AM 14539 R 1634	-	NKVD kindralleitnant Boris Kummile kuulunud saabel.	NSVL
78.	Saabel	-	AM 14572 R 1740	-	Arbodaaži saabel, mis on leitud 1958. aastal Tallinnas, Lasnamäel, umbes 30–50 cm sügavusel maa seest, muuseumi toodud õpilaste poolt.	Venemaa
79.	Saabel	-	AM 16394 R 1699	-	Muuseumi toodud Vladimir Gleki poolt, kes oli relva leidnud Tallinna sadama territooriumilt lammutatud lao või töökoja hoone alt.	Austria-Ungari

80.	Saabel	-	AM 17213 R 1714	Kogupikkus 101 cm	Eesti maaväeohvitseri mõök. Korvil on Tallinna vapp.	Saksamaa (Solingen)
81.	Saabel	-	AM 17355 R 1213	Kogupikkus 70 cm	Jalaväe mõök	Venemaa
82.	Saabel	-	AM 17355 R 2093	-	Ratsaväe mõök	Venemaa
83.	Saabel	-	AM 17355 R 2096	-	Ratsaväe mõök	Venemaa
84.	Saabel	-	AM 17355 R 2099	-	Ratsaväe mõök	Venemaa
85.	Saabel	-	AM 17355 R 2112	-	Traguniohvitseri mõök	Venemaa
86.	Saabel	-	AM 17627 R 1737	-	Ratsaväe mõök	Venemaa
87.	Saabel	1905	AM 17856 R 2013	Kogupikkus 81 cm	Oletavasti tehase "Dvigatel" tööliste poolt valmistatud mõök, mis leiti 1964. aasta väljakaevamistel Lasnamäe tn 18.	Eesti
88.	Saabel	-	AM 20201 R 2242	Kogupikkus 96 cm	Jalaväeohvitseri mõök	Preisi kuningriik
89.	Saabel	-	AM 20459 R 2252	-	Mereväeohvitseri mõök	Venemaa
90.	Saabel	-	AM 21997 R 2280	-	Ratsaväe mõök	Venemaa
91.	Saabel	-	AM 23173 R 2298	Kogupikkus 92 cm	Mõök on kuulunud Eesti Laskurkorpuse komandörile kindral- leitnant Lembit Pärnale	Teramik Saksamaal (Solingen), käepide ja muud detailid lisatud Venemaal (Aleksander initsiaalid)
92.	Saabel	20.saj.	AM 23341/1-2 R 2302/1-2	Kogupikkus 95 cm	Kuulunud Eesti Laskurkorpuse 7. laskurdiviisi ülemale kindralmajor Karl Allikasele.	NSVL
93.	Saabel	-	AM 23521/1-2 R2322	Kogupikkus 101 cm	Eesti maaväeohvitseri mõök	Saksamaa (Solingen)

94.	Saabel	-	AM 26331/1-2 R 2350/1-2	-	-	Venemaa
95.	Saabel	-	AM 28066 R 2387	Kogupikkus 90 cm	Jalaväeohvitseri mõök	Venemaa
96.	Saabel	-	AM 28178 R 2389	-	Ohvitseri mõök	Venemaa
97.	Saabel	20. saj.	AM 28150 R 2392	-	Mõök on isevalmistatud.	-
98.	Saabel	-	AM 30938/1-2 R 2446/1-2	Kogupikkus 101 cm, tera on murdunud.	Eesti maaväeohvitseri mõök.	Saksamaa (Solingen)
99.	Saabel	20. saj. algus	AM 31094 R 963	-	-	Venemaa
100	Saabel	-	AM 31483/1-4 R 2481/1-4	-	Eesti jalaväeohvitseri saabel, mis on kuulunud Sõjakooli ülemale kolonel- leitnant Johannes Lippusele.	-
101	Saabel	-	AM 33569 R 2449	-	Eesti ohvitseri saabel.	-
102	Saabel	-	AM 35664/1-2 R 2525/1-2	-	Mõök anti Vabadussõja alguses eseme üleandja isale, kes pidi teenima ratsaväes. Üleandja onust on mõõgaga pilt Ajaloomuuseumi negatiivide kogus (laenas mõõka pildistamiseks).	Venemaa
103	Saabel	1923– 1940	AM 39076:433 R 2567	Kogupikkus 101 cm	Eesti maaväeohvitseri saabel, mis kuulub Taavi Triumphi kogusse.	Saksamaa (Solingen)
104	Saabel	-	ERM PM E 158	Kogupikkus 89 cm	Postimuuseumi esemkogus olev teenistusrelv	-
105	Saabel	1756	HM 1983 Aj	Kogupikkus 81,5 cm	Jalaväe saabel, mõõgal on Katariina II monogramm. Mõök on saadud annetuse Karuse vallast 1950. aastal	Venemaa

106	Saabel	1935– 1940	MM 314 Aj e 441	-	-	-
107	Saabel	1885	MT 862 Aj 46	Kogupikkus 101 cm	Muuseumi jõudnud tänu Ants Kruusimäe kogumistegevusele seoses muuseumi avamisega.	Venemaa
108	Saabel	1862	MT 1549:3 Aj 313	Kogupikkus 96 cm, teramiku pikkus 82 cm	Muuseumi jõudnud läbi Rapla kellasepa Mihhail Karpenko, kes kogus vanavara.	Venemaa
109	Saabel	1833	MT 1459:4 Aj 314	Kogupikkus 104 cm, teramiku pikkus 89 cm	Muuseumi jõudnud läbi Rapla kellasepa Mihhail Karpenko, kes kogus vanavara.	Venemaa
110	Saabel	1908– 1909	MT 1549:5 Aj 315	Kogupikkus 102 cm, teramiku pikkus 88 cm	Muuseumi jõudnud läbi Rapla kellasepa Mihhail Karpenko, kes kogus vanavara.	Venemaa
111	Saabel	1908- 1909	MT 1549:6 Aj 316	Kogupikkus 97 cm, teramiku pikkus 82 cm	Muuseumi jõudnud läbi Rapla kellasepa Mihhail Karpenko, kes kogus vanavara.	Venemaa
112	Saabel	1910	MT 1549 Aj 317:1	Kogupikkus 103 cm, teramiku pikkus 87 cm	Muuseumi jõudnud läbi Rapla kellasepa Mihhail Karpenko, kes kogus vanavara.	Venemaa
113	Saabel	1914	MT 1549:8 Aj 318	Kogupikkus 103 cm, teramiku pikkus 87 cm	Muuseumi jõudnud läbi Rapla kellasepa Mihhail Karpenko, kes kogus vanavara.	Venemaa
114	Saabel	1895– 1905	NLM 1:442 R 58:5	Kogupikkus 76,7 cm, teramiku pikku 65,5 cm.	-	Hiina
115	Saabel	1801- 1807	NLM 1:446 R 58:4	Kogupikkus 92,5 cm, teramiku pikkus 80 cm.	Kergeratsaväe mõök, 1798. aasta mudel.	Venemaa
116	Saabel	1933– 1945	NLM 62:2 R 41:2	Kogupikkus 96,5 cm, teramiku pikkus 84 cm.	Saksa ohvitseri mõök.	Saksamaa (Solingen)
117	Saabel	1835	NLM 79:20 R 26:20	Kogupikkus 102 cm, teramiku pikkus 88 cm.	Ratsaväe mõök.	Venemaa

118	Saabel	1800–1850	PM 646 Aj 382:1	Kogupikkus 115 cm, teramiku pikkus 101, 5 cm.	Mõõgal puudub käepide, osa Järvamaa Muinas-asjade Alalhoidmise Seltsi kogust.	Venemaa
119	Saabel	1811	PM 646 Aj 382:7	Kogupikkus 104,5 cm, teramiku pikkus 86 cm	Käepide on kaunistatud kuldsete keerdornamentidega, mõõgal on südamekujuline eeskäekaitse. Kuulus Järvamaa Muinasasjade Alalhoidmise Seltsi kogusse.	Austria
120	Šaška	1930	PM 677 Aj 391	Kogupikkus 94,5 cm, teramiku pikkus 80 cm. Käepidemel on reljeefne taimornamendengia ümbritsetud viisnurga, sirbi ja vasara kujutis, viljapeade kujutis ja tähed CCCP.	Muuseumisse jõudis 1954. aastal, mil selle andis Julgeoleku osakonna töötaja Arbult Aus.	NSVL
121	Saabel	-	PM 690 Aj 402	Mõõga teramikust märgatav osa puudu. Säilinud teramiku pikkus 49 cm.	Leitud 1958. aastal Jakob Lillebergi poolt Koigist marjapõõsaste kaevamiste käigus.	Eesti
122	Saabel	19. saj keskpaik	PM 3085 Aj 967	Kogupikkus 84 cm, teramiku pikkus 69 cm.	Muuseumi jõudnud läbi Paide RSN TK Siseasjade osakonna. Tegu Vene tsaariarmee ratsaväe mõõgaga.	Venemaa
123	Saabel	20. saj. algus	PäMu 2975 Aj 1004/M	Kogupikkus 92 cm	Mõõgal Nikolai II monogramm.	Venemaa
124	Saabel	1914	PäMu 13475 Aj 1746/M	Kogupikkus 89 cm	Traguni saabel.	Venemaa
125	Saabel	20. saj. algus	PäMu 15125 Aj 3247:1/M	Kogupikkus 98 cm	-	Eesti

126	Saabel	1910	PäMu 15192 Aj 2615:1/M	Kogupikkus 96 cm	-	Eesti
127	Saabel	19. saj.	RM 39 AjR 9	Mõõga teramik pole terviklikult säilinud, teramiku pikkus 58,5 cm ja mõõga kogu pikkus 71 cm.	Sarnane mõök, mida kasutati ratsaväes, kuid käepide tundub olevat hiljem käepärastest vahenditest tehtud.	Venemaa
128	Saabel	19. saj lõpp	RM 2464 AjR 54:28	Kogupikkus 96 cm, teramiku pikkus 80 cm	Mõõga käepidemel on graveeritud Aleksander III monogramm	Saksamaa (Solingen)
129	Saabel	18. saj. lõpp või 19. saj algus	SM 1976 E 232	Kogupikkus 82 cm	-	-
130.	Saabel	19. saj I veerand	SM 1977 Rel 233	Kogupikkus 80 cm	Inglise relvamärgiga mõök.	Inglismaa
131	Saabel	18. saj.	SM 7547:2 Rel 245	Kogupikkus 86 cm	Pärimuse järgi on sai mõõga üleandja vanaisa selle piirivalve ohvitserilt, kelle ta Kuivastust Karalasse toimetas.	Venemaa
132	Saabel	1906	SM 7988:3 Rel 246	Kogupikkus 88 cm	-	Venemaa
133	Saabel	1915	SM 8159 Rel 248	Kogupikkus 101,5 cm	-	Venemaa
134	Šaška	1907	SM 10019:1 Rel 253:1	Pikkus 100 cm, teramiku pikkus 85,5 cm.	-	Venemaa
135	Saabel	1721- 1767	TM 123 Aj 66	-	-	-
136	Saabel	-	VK 553:1 Aj 116:1	-	Leiti Jüri tn 28 (Võru) maja küttekolde tagant Kalev Tuule poolt	-
137	Saabel	-	VK 908:1 Aj 245:1	-	Leitud Võrus Kreutzwaldi tänav 10a hoone põõningult Kalev Agula poolt	-
138	Saabel	-	VK 981:1 Aj 267:1	Pikkus 94 cm, teramiku pikkus 80,5 cm.	Leitud Erastvere Invaliididekodu lammutamisel 1972. aastal.	-

139	Saabel	-	VK 1045 Aj 287	-	-	-
140	Saabel	-	VK 3118:2 Aj 1099:2	-	-	-
141	Saabel	-	VM VM 1514 A 495:13	-	-	-
142	Saabel	1913	VaM Fp 821 Aj 258	Teramiku pikkus 64 cm	-	Venemaa
143	Saabel	-	VaM Fp 1418 Aj 469	-	-	Venemaa
144	Saabel	1914	HM 1979 Aj	Kogupikkus 96 cm.	Traguni saabel, mis leiti Lihulast 1950. aastal.	Venemaa
145	Saabel	1885 - 1925	TLM 3325 Re 10	Kogupikkus 94 cm, teramiku pikkus 79 cm	Teramik on valmistatud 1885. aastal Zlatousti tehas, kuid käepide on 1925 aastal vahetatud.	Venemaa
146	Saabel	1700 - 1770	TLM 3326 Re 11	Kogupikkus 97 cm, teramiku pikkus 85 cm	Leitud 1954. aastal Tallinnast, Pikk tn. 30 hoone seinast.	Poola- Leedu
147	Saabel	1913	TLM 25001 Re 440	Kogupikkus 90 cm, teramiku pikkus 75,5 cm	-	Venemaa
148	Saabel	19. saj.	VM VM 11459	-	Kuulus kindralmajor Gustav Jonsonile. Mõõka säilitasid pikalt Jonsoni sugulased. 2014. aastal anti mõök üle korp! Vironiale, kes annetas selle Viljandi Muuseumile.	Saksamaa (Solvingen)
149	Saabel	19. saj.	VaM Fp 4 Aj 3:4	Kogupikkus 101 cm, teramiku pikkus 81,5 cm.	Mustpeade Vennaskonna mõök.	Saksamaa (Solvingen)
150	Saabel	19. saj.	VaM Fp 4 Aj 3:5	Kogupikkus 101 cm, teramiku pikkus 81,5 cm.	Mustpeade Vennaskonna mõök.	Saksamaa (Solvingen)
151	Saabel	19. saj.	VaM Fp 4 Aj 3:6	Kogupikkus 101 cm, teramiku pikkus 81,5 cm.	Mustpeade Vennaskonna mõök.	Saksamaa (Solvingen)
152	Saabel	19. saj.	VaM Fp 4 Aj 3:7	Kogupikkus 101 cm, teramiku pikkus 81,5 cm.	Mustpeade Vennaskonna mõök.	Saksamaa (Solvingen)

153	Saabel	1897	VaM Fp 37 Aj 14	Kogupikkus 101 cm	Saadud Hummulist Erbert Purilt.	Venemaa
154	Saabel	-	VaM Fp 185 Aj 52	Pikkus 58,5	-	-
155	Saabel	-	PM 646 Aj 382:6	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 85 cm	Kogunud Järvamaa Muinasasjade Alalhoidmise Selts.	Venemaa
156	Saabel	1909– 1917	KM 5724/ab AjMil 1:20	Kogupikkus 93 cm, teramiku pikkus 78 cm.	Mõõgal on Nikolai II monogramm.	Venemaa
157	Kinžall	1914– 1917	HM 4082 Aj	Kogupikkus 58,5 cm	Leitud Haapsalust Vaba tänava äärselt vallikraavist.	Venemaa
158	Saabel	1800– 1812	PM 646 382:3	Kogupikkus 98 cm, teramiku pikkus 82 cm	Kogunud Järvamaa Muinasasjade Alalhoidmise Selts.	Venemaa
159	Saabel	1900– 1920	PTM 427:85 E 1154	Kogupikkus 94 cm	-	Venemaa
160	Saabel	1857	RM 48 AjR 16	Kogupikkus 87cm, teramiku pikkus 72,5 cm.	-	Venemaa
161	Saabel	1783	RM 118 AjR 27	Teramiku tipp on suures osas murdunud. Mõõga kogupikkus 68 cm, teramiku pikkus 53 cm.	-	Venemaa
162	Saabel	18. saj.	RM 1983 AjR 50	Kogupikkus 75 cm, teramiku pikkus 60 cm.	Leitud Liiguste küla lähedalt maa seest.	Venemaa
163	Saabel	1905	RM 2464 AjR 54:10	Kogupikkus 89 cm, teramiku pikkus 76 cm	-	Venemaa
164	Saabel	1905	RM 2690 AjR 57	Kogupikkus 89 cm, teramiku pikkus 76 cm	-	Venemaa
165	Bebutt	20. saj. algus	RM 4091 AjR64	Kogupikkus 64 cm, teramiku pikkus 43 cm.	-	Venemaa

166	Saabel	19. saj I pool	RM 4183 AjR 65	Kogupikkus 98 cm, teramiku pikkus 83,5 cm	Leitud Tudust veidi eemal estakaadi juures asuva talu lakast.	Venemaa
167	Šaška	1910	RM 4334 AjR 67	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 86 cm	Mõök on kuulunud Andres-Eduard Põllule, kes teenis 1908–1919 Nikolai II ema õetütre ihukaitses.	Venemaa
168	Šaška	19. saj.	RM 2464 AjR 54:14	Kogupikkus 95 cm, teramiku pikkus 80 cm.	-	Kaukaasia
169	Saabel	19. saj.	TLM 3327 Re 12	Kogupikkus 95 cm, teramiku pikkus 75 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Venemaa
170	Saabel	19. saj.	TLM 3328 Re 13	Kogupikkus 100 cm, teramiku pikkus 84,5 cm	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
171	Saabel	19. saj. II pool	TLM 3329 Re 14	Kogupikkus 100 cm, teramiku pikkus 84 cm.	Georg Leetsi kollektsioon.	Austria
172	Saabel	1874	TLM 3330 Re 15	Kogupikkus 101 cm, teramiku pikkus 87 cm.	-	Venemaa
173	Saabel	-	TLM 3333 Re 18	Kogupikkus 103 cm, teramiku pikkus 87 cm.	-	Saksamaa (Solingen)
174	Saabel	-	TLM 339 Re 24	Kogupikkus 100,5 cm, teramiku pikkus 88,5 cm.	-	Saksamaa (Solingen)
175	Saabel	-	TLM 3340 Re 27	Kogupikkus 103 cm, teramiku pikkus 87 cm.	-	Saksamaa (Solingen)
176	Saabel	-	TLM 3349 Re 36	Kogupikkus 96,5 cm, teramiku pikkus 85 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
177	Saabel	-	TLM 3350 Re 37	Kogupikkus 101,5 cm, teramiku pikkus 96,5 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-

178	Saabel	-	TLM 3351 Re 38	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 83,5 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Saksamaa (Solingen)
179	Saabel	-	TLM 3352 Re 39	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 83 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Saksamaa (Solingen)
180	Saabel	-	TLM 3353 Re 40	Kogupikkus 105 cm, teramiku pikkus 83,5 cm	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
181	Saabel	-	TLM 3354 Re 41	Kogupikkus 102,5 cm	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
182	Saabel	-	TLM 3355 Re 42	Kogupikkus 97,5 cm	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Saksamaa (Solingen)
183	Saabel	-	TLM 3356 Re 43	Kogupikkus 97,5 cm	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Saksamaa (Solingen)
184	Saabel	-	TLM 3360 Re 47	Kogupikkus 101,5 cm, teramiku pikkus 84,5 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
185	Saabel	-	TLM 3361 Re 48	Kogupikkus 101 cm, teramiku pikkus 81,5 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
186	Saabel	-	TLM 3362 Re 49	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 82,5 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Saksamaa (Solingen)
187	Saabel	-	TLM 3363 Re 50	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 82,5 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Saksamaa (Solingen)
188	Saabel	-	TLM 3364 Re 51	Kogupikkus 102 cm, teramiku pikkus 84,5 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
189	Saabel	-	TLM 3365 Re 52	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 82,5 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Saksamaa (Solingen)
190	Saabel	-	TLM 3366 Re 53	Kogupikkus 101,5 cm, teramiku pikkus 82,5 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Saksamaa (Solingen)
191	Saabel	-	TLM 3367 Re 54	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 83 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Saksamaa (Solingen)

192	Saabel	-	TLM 3368 Re 55	Kogupikkus 100 cm, teramiku pikkus 85 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
193	Saabel	-	TLM 3369 Re 56	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 83 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Saksamaa (Solvingen)
194	Saabel	1873	TLM 3370 Re 57	Kogupikkus 100 cm, teramiku pikkus 83 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Venemaa
195	Saabel	1860– 1880	TLM 3371 Re 58	Kogupikkus 100 cm, teramiku pikkus 83 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
196	Saabel	1860	TLM 3372 Re 59	Kogupikkus 97 cm, teramiku pikkus 84 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
197	Saabel	1860– 1880	TLM 3373 Re 60	Kogupikkus 100,5 cm, teramiku pikkus 84 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
198	Saabel	1860– 1880	TLM 3374 Re 61	Kogupikkus 93 cm, teramiku pikkus 68,3 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
199	Saabel	1860– 1880	TLM 3375 Re 62	Kogupikkus 100 cm, teramiku pikkus 84 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
200	Saabel	1860- 1880	TLM 3376 Re 63	Kogupikkus 101,5 cm, teramiku pikkus 84,5 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
201	Saabel	1860- 1880	TLM 3377 Re 64	Kogupikkus 99 cm, teramiku pikkus 84 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	-
202	Saabel	1860- 1880	TLM 3378 Re 65	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 82,5 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu	Saksamaa (Solvingen)
203	Šaška	1894– 1917	TLM 3381 Re 68	Kogupikkus 88 cm, teramiku pikkus 74,5 cm.	Georg Leetsi kolleksioon.	Venemaa
204	Saabel	1860– 1880	TLM 3385 Re 72	Kogupikkus 100 cm, 83 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Saksamaa (Solvingen)
205	Saabel	1936– 1937	TLM 3386 Re 73	Kogupikkus 102 cm, teramiku pikkus 84,5 cm.	Georg Leetsi kolleksioon.	Poola

206	Saabel	1860–1880	TLM 3388 Re 75	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 83 cm	Tallinna Mustpeade Vennas-konna kogu	Saksamaa (Solingen)
207	Saabel	1894–1917	TLM 3389 Re 76	Kogupikkus 94 cm, teramiku pikkus 79 cm	Georg Leetsi kollektsioon. Mõõgale on graveeritud Nikolai II monogramm.	Venemaa
208	Saabel	19.–20. saj.	TLM 3390 Re 77	Kogupikkus 90 cm, teramiku pikkus 76 cm	-	-
209	Saabel	19.–20. saj.	TLM 3391 Re 78	Kogupikkus 89 cm, teramiku pikkus 76 cm.	-	-
210	Saabel	1860–1880	TLM 3393 Re 79	Kogupikkus 92,5 cm, teramiku pikkus 78 cm.	-	-
211	Saabel	1831	TLM 3397 Re 83	Kogupikkus 102 cm, teramiku pikkus 89 cm.	-	Venemaa
212	Saabel	1865	TLM 3398 Re 84	Kogupikkus 94 cm, teramiku pikkus 81,5 cm.	-	Inglismaa (teramik)
213	Saabel	1834	TLM 3399 Re 85	Kogupikkus 106 cm, teramiku pikkus 87,5 cm.	-	Venemaa
214	Saabel	1890–1914	TLM 3400 Re 86	Kogupikkus 100 cm, teramiku pikkus 85,6 cm.	-	Austria-Ungari
215	Saabel	1860–1880	TLM 3402 Re 88	Kogupikkus 96 cm, teramiku pikkus 81 cm.	-	Venemaa
216	Bebutt	1914–1917	TLM 3417 Re 103	Kogupikkus 59 cm, teramiku pikkus 44 cm.	Vene armee suurtükiväe või kuulipildurite külmrelv, Georg Leetsi kollektsioon.	Venemaa
217	Saabel	1890–1915	TLM 3419 Re 105	Kogupikkus 94 cm, teramiku pikkus 79 cm.	-	Lääne-Euroopa
218	Šaška	1850–1900	TLM 3420 Re 106	Kogupikkus 100 cm, teramiku pikkus 86 cm.	-	Kaukaasia
219	Saabel	1850–1880	TLM 3449 Re 131	Kogupikkus 105 cm, teramiku pikkus 91 cm.	-	-

220	Saabel	1920– 1925	TLM 3451 Re 133	Kogupikkus 102,5 cm, teramiku pikkus 82 cm.	Georg Leetsi kolleksioon, valmistatud Eesti Vabariigi ohvitserile esindusrelvaks. Teramikule graveeritud W. Hallberg Bukting General Lebedev.	Saksamaa (Solingen)
221	Saabel	1914	TLM 3452 Re 134	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 83 cm.	-	Saksamaa (Solingen)
222	Saabel	1850– 1880	TLM 3454 Re 136	Kogupikkus 97 cm, teramiku pikkus 75 cm.	-	-
223	Saabel	1850– 1880	TLM 3456 Re 138	Kogupikkus 102,5 cm, teramiku pikkus 82 cm.	-	Saksamaa (Solingen)
224	Saabel	1840– 1880	TLM 5804 Re 249	Kogupikkus 99,5 cm, teramiku pikkus 82 cm.	Tallinna Mustpeade Vennaskonna kogu.	Saksamaa (Solingen)
225	Saabel	1920– 1930	TLM 9392 Re 303	Kogupikkus 67,5 cm.	-	Saksamaa (Solingen)
226	Saabel	1896	TLM 10322 Re 327	Kogupikkus 90,5 cm, teramiku pikkus 76 cm.	Leitud 1964. aastal Uus-Kalamaja tn. 15. korter nr. 16 lae lammutamisel	Venemaa
227	Saabel	1894– 1917	TLM 10461 Re 336	Kogupikkus 95 cm, teramiku pikkus 78 cm.	-	Venemaa
228	Saabel	1860– 1900	TLM 12535 Re 371	Kogupikkus 91 cm, teramiku pikkus 77 cm.	Ratsaväe mõök.	Saksamaa (Solingen)
229	Bebutt	1914– 1917	TLM 13021 Re 376	Kogupikkus 59 cm, teramiku pikkus 43 cm.	Leitud Varbola linnuse valli lähedalt.	Venemaa
230	Šaška	1890– 1915	TLM 14380 Re 385	Kogupikkus 90 cm, teramiku pikkus 73,5 cm.	Georg Leetsi kolleksioon.	Venemaa (teramik), Kaukaasia (käepide)
231	Saabel	1920ndad	VM 9208 Aj		Leitud ühe maja pööningult Viljandi lähedalt, eraisiku poolt üle antud 1961. aastal	Venemaa

232	Saabl	1913	TLM 25001 Re 440	Kogupikkus 90 cm, teramiku pikkus 75 cm.	-	Venemaa
233	Šaška	1931	TLM 25000 Re 439	Kogupikkus 96 cm, teramiku pikkus 82 cm.	-	NSVL
234	Saabel	-	VM VM 3578 Aj 278	-	-	-
235	Saabel	20. saj. algus	RM 508 AjR 32	Teramiku tipp on murdunud, teramiku pikkus 49,5 cm, kogupikkus 62 cm.	Mõõga teramikule ja käepidemele on graveeritud Nikolai II monogramm.	Venemaa
236	Bebutt	1914	RM 934 AjR 39	Kogupikkus 59 cm.	Üle antud Kundast, leitud Paaskülalt vana maja lammutamisel.	Venemaa
237	Kinžall	1914	PäMu 2951 Aj 837:1/M	Kogupikkus 65 cm.	-	Venemaa

Lisa 2: Pildid

Pilt 1. Varajane saabel 16. sajandist. ERM D 32: 27. Foto: ERM (MUIS).

Pilt 2. 16. sajandi alguses valmistatud saabel. Eesti Ajaloomuuseum SA. Esemel inventarinumber: AM_17355 R 1739. Foto: Eesti Ajaloomuuseum SA (MUIS)

Pilt 3: Traguni saabel, mida toodeti Venemaal ajavahemikus 1881–1917. Hiiumaa Muuseumid SA. HKM 5724/ab AjMil 1:20. Foto: Hiiumaa Muuseumid SA (MUIS).

Pilt 4: Piigiga kergeratsaväe allohvitseri või sõduri saabel, mida toodeti Venemaal ajavahemikus 1881–1888. Mahtra Talurahvamuuseum. MT 1459:4 Aj 314 Foto: Peeter Toomas Tael.

Pilt 5: Nikolai II monogramm ajavahemikus 1909–1917 valmistatud ohvitseri saablil.
HKM 5724/ab AjMil 1:20. Foto: Hiiumaa Muuseumid SA (MUIS)

Pilt 6: Aleksander III monogramm Vene ratsaväe ohvitseri saablil. RM 2464 AjR 54:28.
Foto: Peeter Toomas Tael.

Pilt 7: Kergeratsaväe saabli käepide. Saabli kaitseraud eenduv ots on sirge ega paindu teramiku poole, mistõttu pole tegemist 1798. aastal valmistatud mudeliga vaid varajasema 1750–1775 aasta mudeliga. Narva Muuseum SA. NLM 1:446 R 58:4. Foto: Narva Muuseum SA (MUIS).

Pilt 8: Vene armees kasutusel olnud traguni saabli, mida toodeti ajavahmikus 1798–1812, kaitseraud. Järvamaa Muuseum. PM 646 Aj 382:3. Foto: Peeter Toomas Tael.

Pilt 9: Mahtra Talurahvamuuseumis hoiustatud saabel, mis tulmelegendi kohaselt leiti Raplamaalt puuõõnsusest. Mahtra Talurahvamuuseum. MT 3597 Aj 1602. Foto: Peeter Toomas Tael

Pilt 10: kolonel Gustav Jonsoni ratsaväe ohvitseri saabel, mida hoiustati pikalt Josoni sugulaste poolt kuni annetati korporatsioon Vironia poolt muuseumile. Viljandi Muuseum. VM 11459 Aj. Foto: Peeter Toomas Tael.

TLA.1465.1.3375

Pilt 11: Mustpeade vennaskonna ratsasalk 1886. aastal, vormi riietuse juurde kuulub ka saabel. TLA 1465.1.3375.

Pilt 12. Islami stiilis ornamentika türgipärasel saablil. Virumaa Muuseumid SA. Esemee inventarinumber: RM_2464 AjR 54:15 Foto: Peeter Toomas Tael.

Pilt 13. Türgipärane saabel, millel puudub kaitseraud ja käepide. Virumaa Muuseumid SA. RM 2464 AjR 54:15. Foto: Virumaa Muuseumid SA (MUIS).

Pilt 14: Tallinna vapiga Eesti ohvitseri mõök. Tallinna Linnamuuseum. TLM 3451 Re 133. Foto: Tallinna Linnamuuseum (MUIS).

Pilt 15: Eesti ohvitseri saabel, mille kaitsekorvil puudub vapp. Eesti Ajaloomuuseum SA. AM 3903 R 555. Foto: Peeter Toomas Tael.

Pilt 16: Eesti Vabariigi ohvitseri saabel, mille kaitsekorvil on Eesti Vabariigi vapp. Viljandi Muuseum. VM 1079 Aj 1025. Foto: Peeter Toomas Tael.

Pilt 17. Türgipärane jatagan 19. sajandi algusest. Virumaa Muuseumid SA. RM 1415 AjR 43. Foto: Virumaa Muuseumid SA (MUIS).

Pilt 18: Jatagani käepide. Mõõganupu otsad on kergelt enduvad. Tegu on väikeste „kõrvadega“ jataganiga. Virumaa Muuseumid SA. RM 1415 AjR 43. Foto: Virumaa Muuseumid SA (MUIS).

Pilt 19. Türgipärase kaitseraua ja käepidemega šamšir. Tallinna Linnamuuseum. TLM 5228 Re 237. Foto: Tallinna Linnamuuseum (MUIS).

Pilt 20: Graveering pärsiapärase šamširi teramikul. Eesti Sõjamuuseum – Kindral Laidoneri muuseum. KLM ET 1755: 25 R. Foto: Peeter Toomas Tael.

Pilt 21: Pärsiapärase šamširi kaitseraud, millele on lisatud graveering. Eesti sõjamuuseum- kindral Laidoneri muuseum. KLM ET 1755: 25 R. Foto: Peeter Toomas Tael.

Pilt 22: Bebut on ajavahemikus 1909–1917 Vene armeele ja sandarmeeriakorpusele valmistatud pistoda, mida aetakse tänapäeval tihti segi saabliga. Virumaa Muuseumid SA. RM 4091 AjR 64. Foto: Virumaa Muuseumid SA (MUIS).

Pilt 23: Bebuti teramik, mille ühel küljel on Zlatousti relvatehase toodangule viitav märk. Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid SA. HM 4082 Aj. Foto: Peeter Toomas Tael.

Pilt 24: Käsitööna Kaukaasias valmistatud šaska. Tallinna Linnamuuseum. TLM 3420 Re 106. Foto: Tallinna Linnamuuseum (MUIS).

Pilt 25: Kaukaasia pärase käepidemega šaska, mille teramik on tõenäoliselt valmistatud Venemaal. Tallinna Linnamuuseum. TLM 14380 Re 385. Foto: Tallinna Linnamuuseum (MUIS).

Pilt 26: 1881. aastal Vene armee relvastusse võetud kasaka šaska mudel, mille käepidemele on löödud „1930 r“ ning kirillitsas Zlaotusti tehasemärk. Järvamaa Muuseum. PM 677 Aj 391. Foto: Peeter Toomas Tael.

Pilt 27: 1930ndatel valmistatud kasaka šaška käepide, mille mõõganupul on reljeefse taimeornamendiga ümbritsetud viisnurga, sirbi ja vasara ja viljapeade kujutis ning tähed CCCP. Järvamaa Muuseum. PM 677 Aj 391. Foto: Peeter Toomas Tael.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Peeter Toomas Tael

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Saablid Eesti muuseumite kogudes”, mille juhendaja on Andres Tvauri, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Peeter Toomas Tael
17.05.2023